Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 121 (10718) | 1978 чылдың май 24, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ИДЕОЛОГИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Дүүн Кызылга СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер» болгаш «Катаң тургузуушкун» деп номнарын чугаалажырынга база ажылчы чоннарның идей-политиктиг база шерии-патриоттуг кижизидилгезиниң сорулгаларынга турааскааткан республиканың идеология активиниң хуралы боор эрткен. СЭКП хооркомунуң болгаш райкомнарның, парткомнарның болгаш партия организацияларының секретарылары, партия комитеттериниң пропаганда кылдыстарының эргелекчилери, СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң аппарадының ажылдакчылары, политиктиг илеткедчилер, пропагандистер, агитаторлар, министерстволарның болгаш төп албан черлериниң удуртукчулары, совет ажылдакчылар, политинформаторлар, «Билиг» нитилелиниң республика организациязының лекторлары, эртемденнер, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, чогаадычы эвилелдериниң, хөй-нийти организацияларының төлөөлекчилери хуралдың ажылынга кирешкен.

Хуралдың киржикчилери эш Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг президиумга улуг кодурлуушкун-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин идеология активиниң хуралынга илеткел кылган.

Илеткелди чугаалажып көөрүге кириштиннер: СЭКП Каа-Хем райкомунуң ийги секретары Ш.-Б. Х. Серээдер, Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку, офицер П. П. Чемерис, СЭКП Бии-Хем райкомунуң ийги секретары А. А. Салчак, «Кызыл туг» эргелелинде бригадир, агитатор М. Д. Шиповалеенко, Таңды районунуң Дүрген суурунуң ортумак школазында теоретиктиг семинар удуртукчузу, пропагандист Т. И. Тюлюш, Тыва АССР-ниң Саң министерстволунуң килдис начальниги, Ада-чурттуң, Улуг дайынның хоочуну Д. Г. Катруша, Эрзин ортумак школазында башкы, политинформатор К. Д. Салчак, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары Г. С.-М. Иргит.

Идеология активиниң хуралы республиканың ажылчы чоннарының идей-политиктиг болгаш шерии-патриоттуг кижизидилгезиниң сорулгаларын боттандырар талазы-биле рекомендацияны хүлээп алган.

(Хурал дугайында отчётту солунга парлаар).

ЛЕНИНЧИ НАЦИОНАЛ ПОЛИТИКАНЫҢ БОТТАНЫЫШКЫНЫ

Ийи данпыр орденниг Совет Тыва бодунуң хөгжүлдезиниң база бир кайгамчык хүннеринде чурттап турар. Республиканың амыдыралынга төөгүлүг, улуг ужур-дузалыг болуушкун —Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязының төлевилелин ооң бүгү ажылчы чоннары аажок улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы кодурлуушкунның байдалынга, ханы сонуургал-биле таныжып, чугаалажып көрүп турар. ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң Конституцияларынга дүүштүр база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын барымдаалап ажылдап кылган бо Үндезин Хоойлунуң төлевилели политиктиг эң чугула документ болур.

Найысылал Кызылдың ажылчыннары, Ак-Довурактың база Чаа Шагаан-Арыгның тудугжулары, Мөңгүн-Тайганың, Эрзинниң, Өвүрнүң, Бай-Тайганың хойжулары, Бии-Хемниң, Улуг-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң саанчылары, Таңдының, Каа-Хемниң тараажылары, ыраккы Тожунуң, Тере-Хөлдүң аңчы, ивижилери, республиканың чер-черлеринде интеллигенция— бүгү ажылчы чоннар бодунуң республиказының баштайгы Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин улуг чоргаарал, изиг үүлдүгүнүүшкүн-биле хүлээп албышаан, боттарының аас-кежиктиг амыдырады дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтириишкинин үреткиң ханызындан база ханы илергейлап турар. Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ооржак мынча дээн:

— Улуг Октябрь, Коммунистиг партия, Совет эрге-чагырга тыва араттарны чырык чаагай амыдыралга чедирип келген болгай, аңаа өөрүвейн, чүге өөрүүр боор. Ол бүгү дээш өөрүшкүнү үреткиң ханызындан илеретпишаан, Тыва АССР-ниң баштайгы Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин изии-биле даткып, чүүлдүгүнүп хүлээп ап тур мен. Ажылдаары—кол хүлээлге дээрзин Конституцияда айтып турар болгай. Бодувустуң эрес-шудургу күш-ажылывысты Төрээн чуртувустуң күчүзүн быжыглаарынга, ооң байлаан көвүдериниге бараалгадыр ужурлуг бис... Мындыг чаагай күзелди бо хүннерде чүс-чүс ажылчы чоннар сеткил ханыышкын-биле чугаалап турар.

ССРЭ-ниң база РСФСР-ниң Конституцияларын чугаалажып турган үеде чоруттунган партийжи организанчы болгаш политиктиг ажылга чедип алдынган байлак дуржулгазын ажыглавышаан, партия организациялары политиктиг эң чугула ол документини кижи бүрүзүнге чедир хандыр пропагандалаарын, ону чоннуң бүгү талалыг чугаалажып көөрүн организастаар ажылды бо хүннерде республиканың бүгү черлеринде калбарткан. СЭКП-ниң Бай-Тайга, Эрзин, Бии-Хем райкомнарының пленумнарынга, чамдык партия эге организацияларының хуралдарынга, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң сессияларынга, ажылчы чоннар коллективтериниң хуралдарынга бистиң республиканың Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин чугаалашкылаан. Ону чугаалажып көөрү ам-даа үргүлчүлеп турар.

Партия организацияларының чүс-чүс агитаторлары, политинформаторлары, илеткелчилери болгаш лекторлары база партийжи бүгү актив төлевилелдиң чүүл бүрүзүн болгаш бистиң чуртувустуң болгаш республиказыстың чедиишкиннериниң, ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң, социалистиг демократияның дугайын чоннуң кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап таныштырар дээш, күш-ажылчы коллективтерде, агитквартираларда база чоннуң чурттап турар черииниң ажыы-биле дээштиг пропагандаңы калбартып турар.

Төлевилелди тайылбырлап, пропагандалаары база республиканың бүгү чонунуң ону чугаалажып көөрү-биле холбаштыр чер болганда улам калбарып турар ол эң чугула ажылхерекке партия организацияларының талазындан кичээнгейни бичии-даа кошхатпас херек. Маңаа холбаштыр агитаторларның, политинформаторларның болгаш лекторларның ажылының деңнелин кажангызындан-на артык бедитпишаан, оларның ажылынга контрольду, негелдени улам күштелдирери эргежок чугула.

Ооң-биле чергелештир төлевилелди парторганизацияларның болгаш ажылчы чоннарның хуралдарынга, көдээ чоннуң чыыштарынга чугаалажып көөрү турар үеде чамдык партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының база хөй-нийти организацияларының ажыл-чорудулгазының дугайында чон шүүмүүлелдерни ылып, бүдүүлгеде, чоннуң амыдырал хандырылгазында болгаш өске-даа ажыл-хөректе четпестерни илередип, оларны чайладырынга холбашкан саналдарны, сүмелерни киирип турар. Партия организациялары ол саналдарны, шүүмүүлелдерни эң кичээнгейлиг көрүп, оларны мөөнөп, сайгарып көргеш, маңаа хамаарышкан органнар, харыысалгалыг кижилер ол бүгүнү шалыпкын эдер талазы-биле хемчегларни алзын дээш сагыш салыр хүлээлгелиг.

Эвилелдешкен республикаларның чаа конституцияларын белетиеп база хүлээп алган ажылдың түңнелериниң дугайында айтырыгны чоокта чаа ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга чугаалажып турда. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чүве чугаалааш, совет кижи четпестер-биле эптежип шыдавас, негелдели кижи кылдыр бодун көргүзүп, ол четпестерни чүрээнге чоок кылдыр көрүп, Ада-чурттуң салым-чолу ооң бодунуң салым чолундан чарылбас кылдыр бодун көргүзүп, ажыл-херек дээш сагыш човап чоруур дээрзин айыткан. Оон ыңай ол мынча дээн: «Конституциялар төлевилелдерин чугаалажып турарының үезинде кичээнгей салыр ужурлуг эвээш эвес саналдар кирген. Маңаа бичии-даа чүве кагбайн, бүгү-ле ажыктыг болгаш үнелиг үүлдерни мөөнөп ап, ажылчы чоннарның күзээшкиннерин практиктиг ажылга болдунар-ла аргазы-биле барымдаалап көөрү чугула. Ол дээрге үүгле республика болгаш черчер органнарының эвес, харын төп-даа органнарның сорулгазы болур». Ол бүгүнү ажыл-чорудулгага хажык чок удуртулга болдурар херек.

Республиканың Конституциязының төлевилелин хандыр пропагандалаар база ону чугаалажып көөр талазы-биле чоруттунуп турар бүгү ажылдарны СЭКП-ниң XXV съездиниң база СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин база Сибирьниң болгаш Ыракны Чөөн чүктүң районнарынга чорааш, эш Л. И. Брежневтиң берген айтыышкыннарын болгаш сүмелерни чедиишкинниг боттандырарынче массаның күүзүн мобилизастаары-биле, онгу беш чылдың үшкү чылының даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш, күш-ажылчы коллективтериниң мурнунда салдынган практиктиг сорулгалар-биле сыры холбаштырар ужурлуг.

ТӨЛЕВИЛЕЛ

ТЫВА АССР-НИҢ КОНСТИТУЦИЯЗЫ

(ҮНДЕЗИН ХООЙЛУЗУ)

ТӨЛЕВИЛЕЛДИ ЧУГААЛАЖЫП ТУР БИС

САНАЛЫМ МЫНДЫГ

Бо хүннерде республиканың ажыл-ишчилери Тыва АССР-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелин чугаалажып көрүп турар. Хүлээп алырывыс Конституция Тыва АССР-ниң ажыл-амыдыралында улуг, төөгү үзүр-уткалыг, үүгүлдүр бас, кайгамчыктыг болуушкун.

«Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилели— бүгү талазы-биле өөренип көрдүнген болгаш эртемге үндезилеттинген документ. Хөй национал-дыг Совет күрүнениң составына киргеш, бистиң республиказыстың чайынначак чедиишкиннерлиг болганы Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелиниң илереттинген.

Төлевилелдиң 62 дугаар үүлүнде айытканы болза «Төөгүнүң турааскаалдарын болгаш культураның өскедаа үнелиг үүлдерин камгалаар дугайында сагыш салыры—Тыва АССР-ниң хамаатыларының хөрээ болгаш хүлээлгези болур» дээн. Мону үүлдүг деп деткиивишаан, ол үүлге мындыг немелдени киргеп болза эки деп саналдыг мен: «Төөгүнүң турааскаалдарын хамаатылар, хөй-нийти болгаш күрүне организацияларының үрегден бузарын, эрги шаныг турааскаалдарын болгаш культураның өске-даа төөгү ужур-уткалыг үүлдерин садып чарыгдаарын Хоойлуга өзугаар шиидер».

Төөгүнүң культураның турааскаалдары чүгле бистиң республиканың эвес, харын даа бүгү совет улустуң бүгү делегейниң үнелиг байлаа болур. Оларны камгалап карактаары—келир үедеги салгакчыларның мурнунга, Төрээн чуртувустуң мурнунга бистиң мындыктыг хүлээлгевис. Ону хамаатылардың хөй нуруузу эки билип турар. Ынчалаа-даа чамдык эштер мону чедир бодавайн, ындын көрбейн турарының хараазы-биле төөгүнүң турааскаалдары үрегдеттиннип, мнаар-мынаар садыптаттынып турар таварылгалар бар.

Тывада төөгү турааскаалдары—көжээлер, хая-дашта бижик-чурумалдар, күйларда болгаш улус холунда эрги бижик-саазынналар, эт-хөрекселдер копчуг хөй. Ынчангаш республиканың бо онзагай байдалын өөренип көрбүшаан, бо талазы-биле харыысалгалар дугайында төөгүүр немелдерни Тыва АССР-ниң Конституция комиссиязы Хоойлуга немелде кылдыр киирзе деп саналдыг мен.

К. БИЧЕЛДЕЙ.
Тываның дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институтунуң эртем ажылдакчызы.

ШАЛЫПКЫН, ШЫНАРЛЫГ

Бо хүннерде Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин улуг сонуургал-биле таныжып, ону хүлээп алырын чаа бедик көргүзүүлер-биле демдеглээр дээш, часкы ховуу ажылдарын шалыпкын болгаш шынардыг чорудуп турар.

Онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары чер ажылының талазы-биле улуг сорулгаларны боттарының мурнунга салган. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга күш-ажылчы чедиишкиннер-биле харыылаарын шиитпирлээн. Совхоз шалыпчы чылда 3330 га черге көдээ ажылагый культураларын, ооң иштинде тарааны 2010 гектарга чаштырар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыракны Чөөн чүктүң чамдык районнарынга чорааш, Новосибирск областың партия-ажыл-агый активиниң хуралынга чугаазын совхозтуң ажыл-ишчилери бедик кодурлуушкүнүүр танышкаш, ону ажыл-херекке удуртулга кылдыр боттандырарын дугурушкан.

Тараа болгаш мал чөмя культураларының дүжүткүр чоруун бедидери-биле хову ажылдарын ыпатовчуларның дуржулгазын өзугаар чорудуп турар. Тарылганы комплекстиг чорударының планы часкы ажылдар эгелээр мурнунда-ла кылдынган. Чер андырарының, илиртээрининг, үреэин чажарының, техниктиг хандырылганың, кывар-чаар материалдар-биле хандырарының, эдилге-септелге кылырының звеноларын тургускан, оларны дуржулгалыг механизаторлар баштап турар.

Социалистиг хүлээлгени ап тура, совхозтуң ажыл-ишчилери тараа культураларының та бүргүзүүден 10 центнер, а суттаттыг черден 15 центнер тарааны, кукурузаның 160 центнер ногаан массазын, 100 центнер картофельди алырын, тарааның иштинде чыылдаанын 2000 тонна чедирерин, күрүнеге 150 тонна тарааны садарын болгаш үреэинге 415 тоннаны ураарын шиитпирлээн. Бүгү тараа шөлүнүң 56,2 хуузун суттарын тарыыр. Ынчангаш кол кичээнгейни тарылга мурнунуң суттадынче угланыдырган. Бисте тарылга мурнунуң суттарылгазын 23 звенода 77 кижи чорудуп турар.

Совхозта шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң тускай комиссиязы улусчу контроль болүү-биле кады ажылдап турар. Суттарылганың, чер андырылгазының, чаштырылганың база өске-даа ажылдарының чорудулгазын хайгаараш, четпестерни ой-шаанда илередип турар. Ам тараа культураларының чаштырылгазы дооступ турар. Ынчангаш кукуруза, картофель, ногаа тарылгазын чоокку хүннерде эгелээр бис.

А. ШААЛЫ.
«Сүт-Хөл» совхозтуң директору.

БҮГҮ-НИИТИ ҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

Тес-Хем районунуң «Кызыгаар» совхозунуң хойжузу Анчы Долаевич Бызаакай— совхоз будурулгезиниң мурнакчыларының бирээзи. Ол бо чылын торүүр чүс хойга онаштыр 102 хураганны менди дорукту-руп алган.

ЧУРУКТА: А. Д. Бызаакайның ог-бүлези-биле хостуг үезинде Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин таныжын турары.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ЧОРГААРАЛ

Таңдының каас-чараш чурумалдыг черлериниң бирээзи Дүрген суурда чурттап турар мен. Ында Дуржулга станциязының ажылчыны мен, Өөм ээзи башкы кижи. Мээң алыс эртемим бухгалтер. Малчынган-даа, бухгалтерлеп-даа ажылдап келдим. 1968—1969 чылдарда № 2 хову бригадазынга учётчиктеп ажылдап турдум. Ам база ында учётчик мен. Кылын-тудун киириптерге шүүттүг, нарын, сап-түңнеп-биле холбашкан болгаш база белеп эвес ажыл. Трактористерниң андарган, чаштырган черлерин хемчээп, мурнакчыларны хүн бүрү тодарадып үндүрген, көргүзүлге экранынга бижиир. Кывар-чаар материалдарны кым кайы хире чарыгдаанын база тодарадып үндүрер. Эрги, чаа тракторларның хүн нормалары ажыг-ажыг. Учётчик кижи ону база-ла хайгаарадга ап, билген турар ужурлуг. Оон ыңай, механизаторларның ажыл төлевирин база санап үндүрүп, табельди тургускаш, бухгалтериже киирип берип турар мен. Шилип алган ажылым бөдүүн-даа болза, мындыг харыысалгалыг ажыл чүве. Берге-даа болза хүлээнген ажылымны ак сеткилим-биле күүседир дээш кызыл чоруур кижи мен. Бистиң бригадада орус, тыва, хакас, бурят-даа эш-өөр ажылдап турар. Өлүлүг-ле интернационалчы бригада бо. Олар эп-найыралдыг, бир демниг; бот-боттарын деткип, дузалажырындан черле ойталавас улус. Улустуң ажылын көрүп, ону үргүлчү түңнеп үндүрүп турар кижи болганымда, кымның кавчаар ажылдап турары мецээ костүп кээр-дир. Механизаторлардан К-700-А деп улуг күчүлүг трактورда ажылдап турар коммунист И. Оглезнев доктаамад бирги черде. Трактورунга-даа хумагалыг, күш-ажылдың сагылга-чурумун үревес, аажок кызымак кижи. Ол тракторнуң хүнде чаштырар нормазы 26 гектар турда, И. Оглезнев 30 ажыр күүсеткилептер кижи. Ынчангаш Күш-ажылчы алдар түүн бо хүнерде-даа ол дээш кодурүн турары бо. Ындыг кызымакай, ак сеткилдин-биле ажылдаар эш-өөрүмге чоргаарланыр мен.

Ынчангаш бистиң Конституциязыстың төлевилелиниң 54 үүлүнде **«Бодунуң шилип алганы ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулганың талазы-биле ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун —Тыва АССР-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болгаш алдарының хөрээ»** деп магадылап бижип каанынга өөрүүр, чоргаарланыр-дыр мен. Мээң шилип алган ажылым бодүүн: учётчик-ле болгай. Ол база-ла ниитилелге ажыктыг ажыл. Күш-ажылдың сагылга-чурумун сагып, хүлээнген хөрээмни ак сеткилдиг күүседирип-ле ораалдажып чоруур кижи мен. Конституциязының төлевилелин кончут үүлдүгүнүүр, харын аңаа улам сорук киирип ажылдаарын күзээр-дир мен.

С. ТАС-ООЛ.
учётчик. Таңды район.

ДЕТКИДИМ

Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилели бистиң совхозтуң ажыл-ишчилерин сорук киирип, чаа-чаа ажылхеректе кыйгырган. Ол ындыг болбас арга чок. Тываның хамааты бүрүзүнге эгээртинмес эргени тывысканы, чаа-чаа хүлээлгелерни база онаагандыр.

Ылаңгыя Үндезин Хоойлуның төлевилелиниң 34 үүлүн көрээлиңер. Ында «**Тыва АССР-ниң хамааты ажылдаар эргелиг, тодаргайлаарга, күзел-чүткүлүнге, арга-мергежилиге, профессионал белеткелиге болгаш ниитилелдиг хереглелиге дүүштүр мергежилди, ажылдың хевирин шилип алыр эргелерни киирип-тирбишаан... эң эвээш хемчээлден кудулаваас төлевирлиг магадылаттынган ажылды алыр эргелиг»** деп бижээн.

Ол эргени бо хүннерде ажыглан турар мен. 1972 чылда Кызылдың автошколазын доосканы, дөрт чыл ажыг үеэ-дургузунда чолаачылаан ажылдаан мен. «Малчын» совхозтуң удуртукчулары мецээ артык кезектер складын эргелекчилээр ажылды саналдаан. Ону хүлээп алган мен.

Ол ажыл шыйан-ла мээң мергежилимге тааржыр болду. Кандыг машинага кайы кезек тааржыры чолаачы мергежилдиг кижи эки билир болгай. Ол дээрге Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелиндеги үстүнде киирген одуругларымның бүрүн бадыткалы-дыр дээрзин маңаа чугаалаксадым.

Е. ИРГИТ.
«Малчын» совхозта склад эргелекчизи.
Мөңгүн-Тайга район.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СОФИЯ (СЭТА). БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков май 22-де СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП МХК-ның бирги секретары В. В. Гришинни хүлээп алган. В. В. Гришин Москваның Софияга эгелээн хүннеринге холбаштыр ында чоруп турар.

В. В. Гришин Т. Живковка СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң изиг байырын болгаш чаагай күзүүшкиннерин дамчыдып берген. Т. Живков Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн болгаш ооң хөй талалыг ажылынга улуг-улуг чедиишкиннерлиг болуруп күзээн.

Эштер Т. Живков болгаш В. В. Гришин боттарының аразында болган беседа үезинде коммунистиг болгаш социалистиг ниитилелди тургузарынга совет база болгар улустарының чедиишкиннерин демдеглээн. ССРЭ-ниң болгаш БУР-нуң бүгү талалыг кады ажылдажыышкынын болгаш чоокшулажыышкынын улам ыңай хөгжүдериниче угланган СЭКП-ниң болгаш БКП-ниң чайгылыш чок ужуражыышкынының чедиишкиннинг боттанын турарын айыткан. СЭКП-ниң болгаш БКП-ниң, ССРЭ-ниң болгаш БУР-нуң удуртукчуларының хууда ужуражыышкынарының база беседаларының чугула ужур-дузалыын онзалан демдеглээн.

Беседа акы-дуңмалышкы, чүректиң ханызындан байдалга эрткен.

• • •

СОФИЯ (СЭТА). Болгар-совет найыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдериниге шаңнатканы Георгий Димитров улуг ачы-хавыраазы дээш орденни В. В. Гришинге Т. Живков тывыскан.

В. В. Гришин бедик шаңналды тывысканы дээш БКП Төп Комитединге, Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиге, чазаанга ханызы-биле өөрүп четтиргенин илергейлээн.

АФИНЫГА МАССАЛЫГ МИТИНГ

АФИНЫ. (СЭТА-ның тускай корр.). Афинының «Панионион» деп стадионунга массалыг митинг болгак. Ону соолгу 30 чыл дургузунда партиялың баштайгы ажык болган съездиниң—Грециның Коммунистиг партиязының X съездиниң ажылының доозулганынга турааскааткан.

Митингиге ГКП ТК-ның Чиңгине секретары Харилаос Флоракис өөре чугаалаан.

Бистиң партиявыс X съездиниң соонда улам-на күштүг, идеология болган: политика талазы-биле сырый каттышкан, улустуң болгаш чурттуң эрге-ажыктарынга чаа күштер-биле бараан болуунга белен болу берген деп, ол медегээн.

Марксизм-ленинизмге база пролетарлы интернационализмге шынчы Грециның коммунистери империализмге удур, тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш демиселге делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шамчаашкинин сырый каттыштырар дээш бүгү-ле үүлдерни кылыр деп, түңнелиниде Х. Флоракис онзалап демдеглээн.

Аалчыларның өмүлээзиниң митингиниң киржикчилериже Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Чилиниң, Португалияның болгаш Анголаның Компартияларының делегацияларының баштыңнары өөре чугаалааннар.

СЭКП-ниң делегациязының баштыны, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко ГКП-ниң X съездиниң чедиишкиннинг доозулганы-биле чыылганнарга, оларның иүүрүнде бүгү грек коммунистерге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң, бүгү совет коммунистерниң байыр чедиришкиннин дамчыдып берген. Грециның Коммунистиг партиязының чаа соңгуткан Төп Комитединге болгаш эш Харилаос Флоракиске Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, СЭКП Төп Комитединиң байыр чедиришкиннин база дамчыдып берген.

Күштүг болгаш даймчы Коммунистиг партияның, марксизм-ленинизмни удуртулга болдурган партияның, ажылчы чоннарның калбак массалары-биле сырый холбашкан, бодунуң Төрээн чуртунга социализмниң идеалдарынга кызыгаар чок бердинген партияның бары массаларының үндезин эрге-ажыктары дээш, тайбың болган демократия дээш, социализм дээш демиселге чедиишкиннинг болурунга арганы берип турар дээн, совет делегациязының баштыңы ооналап демдеглээн. Грециның ажылчы чоннарында мындыг шүүлге бар. Ол болза Грециның алдарлыг Коммунистиг партиязы-дыр.

Ажылчын антының Грециның бүгү улусунуң кол эрге-ажыктарынга, чурттуң національ хамаарышпас чоруун быжыглаарының эрге-ажыктарынга дүүшкен хөй санныг хемчеглериниң улуг программазын ГКП-ниң X съездиниң төлевилели турусканы. Чеди чыл дургузунда турган келген шериг диктатуразының үрүктарын долузуу-биле ажып эртер, демократия болгаш социал дешпилге дээш демиселдиң орууна съезд чугула үе-чада болур дээрзинге бис бүүгүүр бис деп, К. У. Черненко чугаалаан.

Даштыкы политика талазы-биле Совет Эвилели чепсекти эндере бүдүрериниң кызыгаарларынче, шериг талазы-биле боттуг чавырлыышкынны хандырарынче угланган хемчеглериниң программазын ийи үндүргеп. Ол программаны боттандырын чорудары делегейниң чаа даймын болдур-базының оруунда соңгаарладып болбас сорулга болур.

Совет улус тайбың, демократия, национал болгаш социал хосталга, социализм дээш демиселге улуг база күчүлүг чепсек болур интернационализмниң идеяларынга чайгылыш чокка бердинген, Совет Эвилели кипр улустуң чөптүг херээн чайгылыш чокка камгалап турар, Израильдиң агрессиязының үрүктарын чок кылыр дээш араб улустарының, ооң иштинде Палестинаның араб улузунуң демиселин ССРЭ шиитпирлиг-биле деткип турар. Чер ортузунуң бүгү далайын тайбыңның болгаш найыралдыг кады ажылдажылганың далайы болдурарын чедип алырын Совет Эвилели орааладжып турар. Бүгү Балканның, ол ышкаш Чер ортузу далайның бүгү улустары болгаш күрүнелери-биле чаагай кожа-лелбээ харылзааларны тургузуп алырынче база хөгжүдериниче ССРЭ үреткиң ханызындан түүкүп турар.

ССРЭ биле Грециның аразында харылзаалар ажыг үеде болур-чогууру-биле хөгжүп турар, ол харылзаалардың перспективазы эш деп демдеглээн, СЭКП-ниң делегациязының баштыңы мынча деп чугаалаан: ол харылзаалар улам-на быжыг, найыралдыг, хөй талалыг болгаш кайызынга-даа ажыктыг болзун дээрзинге бис бүгү-ле аргалар-биле идиг бээр бис. Ол чорук совет болгаш грек улустарының эрге-ажыктарынга, Балканнарга болгаш Чер ортузу далайга, тайбың эрге-ажыктарынга, шиитпирлиг европейжи айыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга дүүшкен.

Түңнелиниде К. У. Черненко съездиниң хүлээп алган шиитпирлерин күүседир херекке улуг чедиишкиннерни Грециның бүгү Компартиязынга, ооң удуртулгазынга кызаан. Съездиниң шиитпирлериниң үндезинге ситкеннинг партиялар чаа чедиишкиннерни болгаш чаа тиилелгелерни чедип алыр дээрзинге бис бүүгүүр бис— деп, ол чугаалаан.

ТЫВА АССР-НИҢ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ЧУГААЛАЖЫП ТУР БИС

ТЫВАГА ҮЛЕТПҮР ХӨГЖҮЛДЕЗИ

Революция мурнунда Тыва үлетпүр барык чок турган деп чугаалап болур. Чүгле улусчу революцияның тивлээнинин соонда, ССРЭ-ниң аңы-дүнма дүзүлаңчызының ачызында, Тыва үлетпүр бүдүрүлге черлери тургустунуп, ажылчын аңы-тыптын эгелээн. Оон мурнунда, тодаргайлаарга, феодалдыг Тыва үс-дарган ийи-чаңгыс кижилерден аңыда, кооперастаттынган чаңгыс-даа бүдүрүлге чери чок турган.

Тыва Арат Республиканың тургустунуп келгениндеи бээр 1944 чылга чедир чурт иштинин үлетпүрү чүгле ус-тывыш аргазы-биле калбарып турган. 1938 чылда ыыдыр артельдериң саны 23, а оларга ажылдап турганнарының саны—332 кижи четкен. Оон аңыда Туранга, Шагаан-Арыгга үлетпүрүң элээн улуг ус-тывыш артельдери турган.

ТАР-га даг үлетпүрүнүң эргелелин тургускаңының соонда, оон системазынга алдынны, хөмүр-даңзы, дусту болган тудуг материалдарын казып тывары, белеткээри калбарган. Республиканың чазаа хууда алдын тывыжын хораан болган ону күрүне шугуму-биле калбартын, улус ажылагыйының чугула адыры болдуранының хемчегелерин ан эгелээн. Тываның үлетпүрү чоорту-ла продукция бүдүрерин улгаттырын турган. Республиканың үлетпүрү 1943 чылда 3,1 миллион, а 1943 чылда—6 миллион ажыг акшаның продукциязын бүдүрген. Ынчаарга 1943 чылда улус ажыл-агыйының социалистиг секторунга бүдүрүлге фондузунуң үлүү 42,7 хуу четкен.

Тыва улустуң шагдан бээр күзеп, бодап чораанын ёзугаар 1944 чылда улуг Совет Эвилелиниң составында ТАР-ның эки тура-биле каттыжып киргениниң соонда үндезин социал-экономиктиг чаартылгалар эгелээн. Тыва автономнуг областка планга үндезилеттинген социалистиг ажыл-агый хөгжүп, үлетпүр улам улуг черни эзлеп турар апарган.

Тывага эвилел ужур-дузалыг болгаш тус черниң бүдүрүлге черлери тургустунган. Эвилел ужур-дузалыг черлерге «Тыва алдын» трестиң бүдүрүлгелери, а чурт иштининге—ыяш белеткээр черлер, дус, хөмүр-даш казар уургайлар, типография, автосепелге мастерскаязы, коммунал электри станциялары, далган дээрбелери дээш, өске-даа улуг эвес бүдүрүлге черлери хамаарыкын турган. Областка улуг ужур-дузалыг алгы заводу, ыяш чазаар чер, даврапылга болгаш аъш-чем комбинаттары база ажылдап турган.

Ажыл-агыйның социалистиг системазының таарымчалыг аргаларын ажыглаанны аныяк Тыва областың үлетпүрүн үндезилеп тургузарыгга улуг вдиглиг болган. Ылаңгыя алдын тывыжының үлетпүрү дүрген хөгжөөн. 1946 чылда «Тыва алдын» трестиң ажылчыларының ниити хуралы бооп, аңаа транспорт айтырыын онзалап шиитпирлээн: «Алдын тывыжының транспорт парыгын күштелдирери-биле ажылчын аъттарының саның ийи чүс, а автомашиналарны—20 чедир көвүдедир»—деп, аңаа хүлээп алган доктаалда эйыткан. Ажылчын күжүнүн чедиштейн турарын барымдаалаш: алдын уургайларына ажылдаар кижилерни организастап, чыырын аңаа база демдеглээн.

1950 чылда «Тыва алдын» трестиң 500 ажыг ажылчылары ай-хүн нормаларын үргүлчү ажыр күүседип келгениниң түңнелинде, алдын тывыжының беш чыл планы хуусаадан эрте күүсеттинген.

Тываның үлетпүрү хөгжөөн тудум-на, оон казар байлактарының курлавырларын, кайда турарын эртемге үндезилеп илередип тывары эргежок чугула апарган. Ынчангаш 1946 чылда Тыва облүкүскомнуң тускай шиитпирлээн ёзугаар геология-шинчилел бөлүктериниң экспедицияларын организастап эгелээн. Ол чылын Тываның девискээринге ажылдап турган эртем-техниктиг ажылдакчыларының саны 650 кижи четкен, а 1950 чылга чедир—барык үш муң апарган.

Чурт иштиниң үлетпүрүнүң ынчан шапкын хөгжүп эгелээнин онзалап демдеглээр херек. Чурт иштиниң ниити продукциязының 1944 чылда деннелин 100 хуу деп алыр болза, оон өзүлдеан 1945 чылда 119,3, 1947 чылда—178, а 1949 чылда—385 хуу бооп турган-дыр.

Тыва автономнуг областың ажылчы уоннар депутаттарының область Совединиң күүскомунуң шиитпирин ёзугаар чурт үлетпүрүнүң эргеделин тургускан болгаш оон составыга Систыг-Хемниң ыяш ажыл-агый үлетпүр чери, Эрбектиң хөмүр-даш шахтазы дээш өске-даа черлер кирген. Оон түңнелинде 1945—1949 чылдарда хөмүр-даш казары 3,8 катап, ыяш белеткээри—62,3 катап көвүдээн.

1945 чылдың декабрь айда Кызыл-Мажалыкка, Чадаанага болгаш Сарыг-Сепке районнарның үлетпүр комбинаттарын организастаан. Ол комбинаттарның чурт иштиниң чиг-эдинге үндезилээш, үлетпүрнү хөгжүдүрүнге ролю улуг болганы чугаажок. Оон-биле кады Коммунистиг партиялың болгаш Совет чазактың аныяк Тываже хүн бүрү сагыш салыышкынының ачызында үлетпүрүнүң техниктиг хандырылгазы, дериг-херекселлериниң дерпели үргүлчү бедин турган. 1949 чылга чедир Тываның ажылчын аңгызы сан талазы-биле улам өскен. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турганнарының саны ол үеге чедир адды катап көвүдээн оон хереченги бооп турар. 1949 чылдың төнчүзүнге чедир чүгле үлетпүрге болгаш транспортка дөрт муң ажыг кижи ажылдап турган. Ынчаарга 1945—50 чылдарда областың үлетпүрүнге тыва националдыг 450 ажылчын немешкен. Чүгле 1949 чылда безин бүдүрүлге черлеринге массалыг профессияның 200 ажылчыннарын өөреткен болгаш 135 кижи боттарының мергежилин бедиткен.

Тываның ажылчын аңгызын тургузарында мурнакчы ажылчыннарның ролю улуг болган. Олар боттарының ажылдаар черлеринге аныяктарны өөредип, дуржулгазын дамчыдып берип турганнар. Ынчалдарга чижээ, чазаныкты Ф. Носков, токарьлар М. Ковалёв, А. Тембирел, слесарь-моторист С. Ондар болгаш оон-даа өскелер хамаарыкыр. Оларның араызында эн-не шылгараан, мурнакчы ажылчыннар чурттун бедик шаңналдары-биле демдеглеткеннер. Чазаактың бедик хавыяаларының ынчаардагы баштайгы эдилекчилери: дашчы В. Цуканов Ленин ордени-биле, дашчы О. Калзан, ыяш дилдиркичизи С. Дамбил, столяр Ф. Носков, фрезеровщик В. Савинов—Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнери-биле шаңнатканнар.

1944—1950 чылдарда Тыва автономнуг областың үлетпүрү улам улуг хөгжүлдени алган болгаш ажылчын аңгы бижигын, сан талазы-биле өзүп, чыл келген тудумна профессиональдыг арга-мергежили бедип турган. Бо хүннерде Тываның үлетпүрү амгы үениң болбаазын дериг-херекселлери-биле хандыртынган, бедик мергежилдиг ажылчын аңгы оон үзүк-соксаал чок ажылдаарын хандырын турар.

Ол үеде Тыва автономнуг областа РСФСР-ниң Конституциязын ёзугаар күш-ажылчы коллективтерге эн-не таарымчалыг байдалдарны тургузуп, кижилериниң ажылчын профессиларны шилип алырынга болгаш өөренирлиге күрүне шугуму-биле дузалап турган. Оон түңнелинде областың үлетпүр бүдүрүлге черлеринге ажылдап кирген, доктаамал профессияны алгаларының саны ылаңгыя тыва кижилериниң иштинден көвүдээн.

Бо хүннерде бистиң республикада бүгү улус Тыва АССР-ниң Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) төлевилелин калбаа-биле таныжып, боттарының саналдарын болгаш үнелелдерин берип, ону изии-биле деткип турарлар. Районнуң ажыл-агыйларында, үлетпүр бүдүрүлге черлеринге таныжылгалар организастыг, бедик көдүрлүүшкүннүг байдалга эртип турар. Район Совединиң сессиязынга республиканың Конституциязының төлевилелинге хамаарыштыр Советтериң мурнунда салдынып турар чугула сорулгаларның дугайында айтырыгны чугаалашкан.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин сессияда чугаалажып турар үеэзинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ тыртырган чуруу.

ПАРТИЯГА ЧЕТТИРДИВИС

ССР Эвилелиниң болгаш РСФСР-ниң Конституцияларынга (Үндезин Хоойлуларынга) дүүштүр чоғааттынган Совет Тываның Конституциязының төлевилелин республиканың бүгү чонунуң чугаалажыр көрүүшкүнүнге киргеннин бистиң Севи көдээ Совединиң ажылчы чоннары улуг сонуургал болгаш өөрүшкү-биле хүлээп алган.

Тываның экономиктиг, социал болгаш культура хөгжүлдези, келир үениң перспективалары ол Үндезин Хоойлуда өлчеттинген республиканың хамаатыларының калбак эргелери, хосталгалары болгаш хүлээлгелери чаазы-биле чарлаттынып турар-дыр. Шак оон ужурундан Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин, оон бөлүк, эге болгаш чүүл бүрүзүн чүүлдүгүнүн деткип турар бис.

Бистиң Коммунистиг партиявыс чонга бараан болун турар. Кижилериниң материалдыг болгаш угаан-бодаа хереглелдерин эң долузу-биле хандырар дээн амыр-дыш чокка сагыш салын турарын Конституция төлевилелинде бүрүн долузу-биле илередип бижээн-дир. Аңаа харыы кылдыр улам күжениишкиниг, шудургу ажылдаарын, сагылга-чурумну экижидерин «Кызыл тараачын» совхозтуң Хүт, «Өөк» совхозтуң Севи салбырларының малчыннары хүлээнип турарлар.

Ниитиниң малынга четчир саныг чемни белеткен алганының уламындан база малчыннарның кышкы үеде кызымак ажылдаанының түңнелинде мал кыштагладыышкынын чедишкиниг эрттирип, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин эрткен чылдыындан көвүдеткен. 1978 чылдың баштайгы дөрт айларында сүт-бараан фермазы 102 тонна сүт бүдүрер планын 103 тонна чедирген. Малдың хораар чоруу эрткен чылдың бо үеэзинге деңнээрге ийи катап кызырылган.

Амгы үеде совхозтарның малын чайгы одарларже үндүрүп, хой немелде деңзини адырынче кичээнгейин угландырган бис. 1978 чылда салбырларның ажыл-ишчилериниң алган социалистиг хүлээлгелерин күүседириңче көдээ Совет бодунуң организакчы ажылын углавдырган. Ажылчы чоннуң ортузунга Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин тайылбырлаар талазы-биле тодаргай ажылды чорудуп турар.

Хүттүң болгаш Севиниң тайга чурттуг чону чоокка чедирле чадырларга чурттап чордулар. Тыва черге Совет эргечагырга тургустунгандан бээр каш-ла он чылдар иштинде ында амыдыраа таныттынмас кылдыр чаартынган. Бо хүнперде ында чон чаагайжыды туттунган суурларының чырык, делгем, чылыг бажыңнарында культурлуг чурттап турарлар. Ажыдаан ажык-орулга амыдыралга четчир. Ажы-төл школаларда, ясли-садтарда. Культураның албан черлери—клуб, библиотека, почта, радио ажылдап турар. Ол бүгү дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиришкинин тус черниң чурттакчы чону илергейлеп турар.

И. КАСТАГАН,
Бии-Хем районнуң Севи көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы.

ҮЛҮҮВҮСТҮ КИИРЕР БИС

Тыва АССР-ниң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин бүгү улус чугаалажып көөр кылдыр киирип, онов солуннарга парлаан соонда улуг сонуургал-биле номчуп таныштым. Ол чугула документиниң чүүл бүрүзү кижи дугайында сагыш салыышкын-биле долдунган, бистиң үлде эргелеривистиң, хүлээлгелеривистиң чаңгыс аайын ында айытқан боор-дур. Ынчангаш Конституция төлевилелин бүүнү-биле чүүлдүгүмүп, деткип турар мен.

Конституция төлевилелинде Тыва АССР-ниң хамаатыларының ажылдаар эргезин бижээн. Бо эрге хамааты бүрүзүнүң харыысалгазын бедидип, хөвү үүлүндирип турар. Ол улуг эргелеривисти боттандырып, партиялың болгаш чазактың ада сагыш салыышкынына кыыдыр улам эки ажылдаар дүжүрүүг бис.

Бистиң өг-бүлевис совхозуускa малчынган келген. Мурнуку чылдарда хойжулап-даа турдувус. Амгы үеде инек кадарып турар бис. Коданда 130 аныяк инектер шупту хүр-чаагай кыыл ашкан. Кышкы үеде төп фермага кормоцяхи ажылдап, сиген, саван, чарба болгаш өске-даа чемнерни инектерге рацион ёзугаар берип, ажаалда-хайгааралыңче сагыш салып турдувус. Оон түңнелдери багай эвес болуп турар.

Ол ышкаш Тыва АССР-ниң хамаатыларының өөренир эргезин төлевилелде бижээнин катап-катап номчуп, чүүлдүгүндүвүс. Бо эргениң боттаныышкынын бистиң өг-бүлевистиң чижээнден безин көрүп болур. Бо чыл биске шыпанла өөрүнчүг болур алды уругларывыстың улуу—Вася Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң ветеринария салбырын доозар, оон бичелери Зина—10-гу, Люба—8-ки классты доозар. Уругларывыстың өөредилгези шупту эки.

Конституция төлевилелинде бижээн улуг хүлээлгелеривис хамаатыны кижиниң бодунуң күш-ажылы дээш, ниити хереккe бодунуң улуг-хуузу дээш харыысалгазын улам бедидип турар. Ынчангаш моон-даа соңгаар ак сеткилдиг ажылдаар апаар бис.

Онгу беш чылдың үшкү чылында бистиң өг-бүлевис кадарып турар инектеривистиң бир башка онаштыр хонукта 600 грамм немелде деңзи чедип алырын хүлээнген. Чайын 10 тонна сигенни кезип, 10 тонна өдекти бөлүп, кыштаглаашкылга ыяк белеткенир сорулга салдынган.

К. БАЛЧЫРБАЙ,
Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунда инек кадарчызы.

МЕРГЕЖИЛИМ—МЕХАНИЗАТОР

Бо хүнверде Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Эр-Хаваакта төп хову турлаанда тарылга бригадазында ажылдап турар мен. Бисте 5 трактор бар. Совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитет биске ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп берген.

Бистер алдан-маадыржылдарның кыйгырыын деткиштаан, шык базырыышкынынче эрте-ле киришкен бис. Трактористер В. Ооржак, Ш. Хертек хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турар.

Хову турлаанда чүгле шык базырыышкынын эвес, часкы тарылгага киржир бүгү техниканың септелгезин болгаш шенелдезин база чорудуп турар. Ол ажылда А. Сарыглар, В. Былдыш-оол, Ч. Монгуш, Ш. Монгуш болгаш өскелер-даа эки ажылдап, өскелерге үлегер-чижек болуп турарлар.

Д. МОНГУШ,
тракторист.

Часкы хову ажылдары

ЧАШТЫРЫЛГА ДООЗУЛГАН

Николай Михайлович Сидоров Тывага он беш чыл мурнунда тараа ажаалдазынга киржири-биле Поволжеден чедип келген. Тываның чери аңаа таржы берген, ынчангаш ол моон чорувайн, Таңды районга артып калган. Ону ам Дүргеннин хоочун чурттакчызы деп саналр. Ол Көдээ ажылагыйның дуржулга станциязының бир бригадазын баштап турар.

Бо чылын Николай Михайловичиниң бригадазы ипатовчуларның дуржулгазын ажыглаап, 1170 гектар черге шык базырыышкынын болгаш хөрүүн болбаазырадылгазын кыска хуусаада чорутқаны, тараалларын чаштырылгазын доозкан. Оон бригадазында 17 кижи бар. Механизаторларның араызында социалистиг чарыш калбарган.

Тракторист Александр Семенов күүлүг К-701-биле хүннүң-не 60—70 гектар чедир чаштырып, нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседип турган. «Беларусь» башкарган Михаил Бушманов, Михаил Рочкин болгаш Егор Ошлаков олар база улуг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Николай Сидоровтуң механизаторлары боттарының шелдерине тараа чаштырылгазын доозкаш, К-701 тракторларны кожазы бригадага дузалажыры-биле чоруткан. Олар 70 гектар черге картофель олуртулгазынче кирген. Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары картофель олуртулгазынга улуг дузаны көргүзүп турар.

Мурнакчы бригаданың механизаторлары 122 гектарга чаңгыс чылдыг сигеннер, 298 гектарга тарымал тоорук, сула чаштырылгазын майның төнчүзүнге чедир доозар деп шиитпирлээн. Дуржулга станциязының Александр Горбатюкка болгаш Владимир Чебачаковка баштаткан өске бригадалары часкы хову ажылдарын база-ла чедишкиниг чорудуп турар.

Ю. ЕГОШИН.

Суггаттыг черниң беримчези дээш

НИИТИ САГЫШ САЛЫЫШКЫН-БИЛЕ

(Чагаалар допчулалы)

«Шын» солуннуң көдээ ажыл-агый киллиинге хүн бүрүде хөй-хөй чагаалар бижикчилерден кээп турар. Чер ажыглалын экижидериниң, ылаңгыя суггаттыг шөлдерден эдек беримчени алырының дугайында «Алдан-Маадыр» совхозта хоочун суггатчы Алдын-оол Кызыл-оолдуң көдүрген чугула айтырыгларынга хамаарыштыр, республиканың совхозтарында черни канчаар ажыглап турарын көргүскен чагаалар редакцияга хөй кээп турар. Оон-биле чергелештир онгу беш чылдың үшкү чылында көдээниң ажылчылери чаагай дүжүттү өстүрүп алыры-биле часкы хову ажылдарын канчаар чорудуп турарын авторлар база-ла тодаргай бижип турар.

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң чер ажылдыглары бо чылын чаагай дүжүттү өстүрүп алыры шиитпирлээн. Олар гектар черден тарааларыңа—10, а суггаттыг черден—19,5 центнер, картофельдиң—95, ногаалларының—135 центнер дүжүдүн алырын хүлээнген. Ынчангаш совхозтуң механизаторлары бо хүнперде часкы хову ажылдарын шалыышкын темп-биле бедин шыпардыг кылдыр чорудуп турар болгаш тараа аймаанын чаштырылгазын районга бир дугаарында доозкан. Ол дугайын «Шынның» көдээ бажикчизи **Т. Салчак** редакцияга дыңнаткан.

Бай-Тайгада «Мурнакчы» совхоз бо чылын суггаттыг черлерни эң-не бедик беримчелиг кылдыр ажыглаарынче опза кичээнгейни салган. Ону чедиг алыры-биле совхоз суггатчыларның семинар-өөредилгезин баш удур эрттирген. Хоочун суггатчылар боттарының ажылының дуржулгазын база солушкан. Суггатчыларның ортузунда социалистиг чарышты организастаан, оон негелделерин ажылдап кылган. Суггатчы бүрүзү тодаргай хүлээлгелерни алган. Суггатыг черниң гектар бүрүзүндеи 18 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыры-биле суггатчылар часкы ажылды хайнымыш-кыныг чорудуп турар. Совхозтуң гидротехниги **Канчыыр Арбай-оол** ол дугайында редакцияга бижээн.

Барыын-Хемчик районнуң «Дөң-Терезин» совхозта **С. Сюрюннүң** чоруткан чагаазында мынчаар бижээн: «Бистиң совхозувус бо чылын тараа культураларын 600 гектарга, чаңгыс чылдың сигеннерин 440 гектарга, кукурузаны 200 гектарга чаштырар. Шаныычы чылдың часкы хову ажылдарыга механизаторлар ыяк белеткенген болгаш бо хүнперде ажыл хайнымышкынны, 1240 га черни суггаргаш, тараа чаштырары планнаттынган. Ынчангаш суггатчыларның саныын көвүдеткен. Ында 36 кижини хаара туткан. Ийи суггатчы звено суггарылганы чорудуп турар».

Чамдык көдээ бажикчилер боттарының ажыл-агыйларында черлерни багай ажыглаан турарын хараадал-биле редакцияга дыңнадым турар. Чижээ, Межегей суурдан **Т. Тажи-Самбуюнуң** бижээнин бо: «ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка соолгу чылдарда тарааларның дүжүдү кудулан турар апаргаң. Оон чылдагааны чүдел дээрге, черлерни суггарбайн, кургатта тарын турарында. Совхозтуң кол тарылга шөлдери Кара-Чооганы, Кара-Булуңну мурнунда суггаргаш, тараа чаштырган, кайгамчык чаагай дүжүттү ап турган. № 3 бригаданың шөлдерин Уургалыгныг суу-биле базала шаанда суггарын турган. Бо айыттынган черлериң эрги бугаларын аштап кылгаш, чоп ажыглаар дугайында совхозтуң удуртукчулары сагыш салыр болза чогуур».

Бии-Хем районнуң «Хадын» совхозта суггаттыг черлерни багай ажыглаан турар. Мурнунда колхоз турда-ла Хадынның база Алдын-Азоттуң суун бооп, бугалап турган, Сайлыг-Караның кур шөлдерин суггаргаш, чаагай тараа-ны ажаап ап турган. Ам ол буганы ажыглавастаан. А суггарын болур черлерни кургатта тарын, аргажок куду дүжүт ап турар. Оон ыңай Суглуг-Хемде, Ораакта суггарын болур сиген, тараа шөлдери база-ла эвээш эвес. Херек кырында совхоз ол черлерни суггарбайн турар. Бир эвес совхозтуң девискээринде суггарын болур черлериң бугаларын кылын, катап тургускаш, ажыглаар болза, оон чаагай дүжүттү ап болурунуң аргазы бар. «Хадын» совхозтуң ажыстчыны **Степан Дангаа** бодунуң чагаазынга ындыг бодалдарын илереткен.

«Мөрен хемниң барыын талазында улуг бугаа бар. Шаанда ол буга-биле сүт бадырган, МЧАЭ-ге каттышкан ариттар аңаа тараа тарын, чаагай дүжүттү ап-даа турган. Мурнунда тараа тарын турган черлер ам кадгынган. Амгы үеде совхозтуң удуртукчулары «сүт чок» деп сылдаг-биле үнүш-дүжүткүр шөлдерин тарывайн турар. Херек кырында суг чиде бербээн, ам-даа бар-ла болгай. Чүгле ол эрги буганы септен алыр херек. Совхозта машина-техника бардыр. Мөренниң эрги бугазын септээш, суг бадырын алыр болза, оон-биле чүгле тараа шөлдерин суггарын, чаагай дүжүт алыр эвес, хөрүн ол суг суурда тарын, олурткан ыяштарны суггарарынга база ажыктыг болур ийик» деп, Эрзин районнуң «Мөрен» совхозтан **А. Тава** бижээн.

Чоон-Хемчик районнуң Хайыракан суурда **Б. Сангы-Бадра** суггат чок черлерге харны ызырындырын турган, оон суун черге сицирип, багай эвес дүжүттү ап болурунуң, Өвүрнүң «Торгалыг» совхозунуң Кадыр-Бажында хойжу бригадазының малчыны **Довгак Кызыл-оол** ук ажыгагыйның девискээринде суггаттыг черлерни чогуур негелде ёзугаар чемишчитпейн, нормазы-биле суггарбайн, аңаа-ла ат чодун, мал чемни культуралар чаштырган болуп кааш, оон чүү-даа албайн, хейде-ле улуг чарыгдал үндүрүп турар харысалга чок чоруктун. Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунда **Кооп Дажы-Сегбе** Кыдыы Шыра-Булакта суггаттыг черлерни беримче чок кылдыр ажыглап турарының, Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта хову бригадазының үйетчиги **Кенден Срат-оол** шөлдерге тараа саванын ажаап алыышкын сөөлүнде бөлүп албайн каапта́р, оон соонда ол эрги савың черни болбаазырадырыгга шаптык болуп, харын-даа эрги саван сарааттарының орнунда дыка хөй үнүш-дүжүткүр черлер ажыглалдан үнүп, кадгынып, чер ындыг ижзы ызырып турарының дугайын боттарының чагааларынга редакцияже бижээн.

Чоннуң кол байлаа болур черни чоп ажыглаар, оон элбек беримчени алыр дугайында ниити сагыш салыышкыны көдээ бижикчилериниң чагааларында илереткенин. Суггаттыг черлерни чоп ажыглавайн каап, эрги бугаларны катап кылгаш, ында суггаттыг черлерни тарыырынче кичээнгей салбайн турар үеүнде адаттынган ажыл-агыйларының удуртукчулары, агрономнары көдээ бижикчилериниң чоптүг шүүмүүлеринден, боттуг санал-овалыгдан чогуур түңнелди кылаа чогуур.

БЕДИК ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИН САЛЫР ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң болгаш эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң база Бірааны Чөөн үүктүң районнарынга чорааш берген айтыышыныңнарын болгаш сүмелерин боттандырар дээш Каа-Хемниң коммунистери болгаш ажылчы чоннары часкы хову ажылында боттарының ажыл-ижин улам хандыр анализтеп көрүп турар. Бо чугула кампанияның темпизи хүн келген тудум улам бедип, районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының кичээнгейин улам күштелдирерин негеп турар.

Бо сорулга-биле районга ол чугула кампанияны чорударының комплекстиг планын март айда-ла ажылдан кылгаш, партия райкомунуң бюрозунуң базылааны он бир кижи составтыг район штабы ажылдап турар. Тарылганың шынарын хынаар, техниканың ажыглалын көөр база тараажыларның амыдырал хандыргазының байдалын хайгаараар болгаш социалистиг чарыштың түүнүүр талазы-биле шалыкның бөлүктер район штабында ажылдап турар. Совхозтарда директорлар баштаан штабтар ол бүрү тургустунуп кээр айтырыгларны эң шалыкын болгаш дээштиг шиитпирлээрин чедип адырынче кичээнгейин мөөнөөн. Район штабынга алаан хөй айтырыгларны сайгарып көрүп, боттуг хемчеглерни алган. Чижээ, «Ленинчи орук» совхозта үрезин белетклериниң дугайында айтырыгны март айны сөөлүүредир үнүшкүнүт хуралга чугаалашкан. Ол ышкаш «Совет Тыва» совхозта үнүшкүнүт хуралды эрттиргеш, совхоз хову ажылдарынга дыка багай белеткеткенин шыгыы сайгарган. Ынчангаш ол талазы-биле соңгаарлаттынмас хемчеглерни ажылдан кылгаш, ону боттандырганының түүнелинде совхозка хову ажылдары шуудан, организастыг бедик деңнелге чоруп эгелээн. «Улуг Октябрь» совхозтуң хову турлаанга база бир ындыг хуралды эрттирген. Ол хурад совхозка тараа чаштырышкынын, организастыг эгелээриниг улуг идигни берген.

Хову ажылдарының чамдык чугула айтырыгларын партия райкомунуң бюролунга чугаалажын келген. Бо айның эгезинде «Енисей» совхозта хову ажылының чоруп турарының дугайында ооң директору Б. А. Морозовтуң информациязын бюрога дыңнаан. Хову ажылдарын, ылаңгыя чер аңдарылгазын агротехниктиг эң эки хуусаада чорудар талазы-биле алаан дүвүренчиг байдал ол ажыл-агыйда тургустунганын аңаа демделээн. 3203 га часкы чер аңдарар турган, хынала чоружкан ол үеге чедир үүле 834 ганы аңдарган. Эрте тарыыр 3700 га тараа культураларындан 250 ганы тараан. 130 га картофель тарыыр черни белеткеевээн. Картофель үрезини четпес болганы илерээн. Совхозта партбюро (секретары П. И. Ермов) часкы хову ажылынга белеткелче кошкан кичээнгей салып, организас-техниктиг хемчеглерни, политикижизидилгелиг ажылды чогуур деңнелге тургуспааның бюрога шыңгыы сагындырган. Ниитизе-биле совхоз хову ажылын организас чок эгелээн.

Ынчангаш күш-ажылды организастарын, механизаторлар ортузунга политмассалыг ажылды эжижидер талазы-биле шалыкның хемчеглерни алырын дирекциянга, партбюрога, совхозта часкы хову ажылдарын эрттирер талазы-биле штабка даасхан. Сеелгу хүннерде бо ажыл-агыйда байдал алаан эжижээн. Механизаторлар хову турлаанга хонуп, ниитизиң чемненилгезин таарымчалыг организастаан. Механизаторлар, чаштырыкчылар, өске-даа ишчилер ажыл нормазы, расценказы-биле танышкан. Бригадалар, механизаторлар ортузунда чарыышты организастаан.

Онгу беш чылдың үшкү чылында бедик дүжүттү өстүрер дээш чарыышты совхозтарның ажыл-ишчилери бо хүннерде улам калбартын турар. Ажыл-агыйлар ортузунда чарыышты он, совхозтарның боттарынга ону беш хонуктан түүнеп турар. А майның 5—15 хүннеринде түүнел өзүгаар чарышка СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң тараажылары тиилээн. Совхоз партия райкомунуң, райкүүскомнуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл «Тугун чаалап алган.

Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң аразында механизаторларны адан болур. Чижээ, «Кызыл тук» совхозта М. Тожунуң звенозу тараа культураларын чажарынып планын 185 хуу, Б. Мижиттиң звенозу часкы чер аңдарылгазынын—215 хуу күүсеткен. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта С. Мажитоолдуң, В. Наговицынның, болгаш Г. Новиковтуң звенолары беш хонук планнарын ажыр күүседип келген. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Д. Дойбан тараа культураларының чаштырылгазынга нормазын 144 хуу күүседип, тараажыларга үлегер-чижээн көргүзүп турар. «Кызыл тук» совхозта П. Сечи чаштырылгага, М. Жидеев чер аңдарылгазынга, «Совет Тыва» совхозта К. Намчав, Д. Даваалай чаштырылгага, «Бүрен» совхозта С. Абрамов үрезин соөртүлгезинге, «Ленинчи орук» совхозта Ю. Петров чер аңдарылгазынга үлүүн ажыр күүседип, чарыштың мурнакчылары болуп турар.

1978 чылда социалистиг чарыышты калбартыр дутайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүүелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын амыдыралга боттандырары-биле районнуң ажыл-ишчилери бо чылын бедиткен хүлээлгелерни алган. 38950 га черге эки шыварлыг үрезинни чаштырар. Бир гага онаштыр суггат чок черге тараа культураларын—12 центнерни, картофельди—90, погааларны — 125, силос культураларын—160 центнерни, суггаттыг черлерге тараа культураларын — 19 центнерни, картофельди—105 центнерни, кукурузаның погаан массазын—170 центнерни өстүрер. Күүнеге 20 муң тоннадан эвээш эвес тараану садар. Ол дээрге планда көрүдүгениниң 8,5 муң тонна хөй. Тарылга шөлдериниң структуразын саймырацгайжыдып, гектар чер бүрүзүн ажыктыг ажыглаарының хемчеглерни ап, ылаңгыя суггарылгаже, чемнинчидилге ажыглалынче кичээнгейни күштелдирип турар.

Май 19-ка чедир район 35430 га шөлге тараа культураларын тарыш, планын 91 хуу күүсеткен. Органиктиг чемнинчидилге соөртүлгезин 34,2 хуу күүсеткен. 14486 гага тарылга мурнунуң илиртээшкинин чоруткан, 2543 га черни суггарар планныг тургаш, 1958 ганы суггарган. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Улуг Октябрь», «Бурунгаар» совхозтарда хову ажылдары организастыг, агротехниктиг бедик деңнелге чоруп турар.

Часкы тарылганы организастыг чорударынга хову ажылынга ниитовчу арганы нептереткениниг улуг идигни берип турар. Ажыл-агыйларның онзагай байдалдарын болгаш бар арганларын ажыглап, хову ажылдарын комплекстиг чорударының аргазын СЭКП-ниң XXV съездизи, «Улуг Октябрь» совхозтар идепкейлиг ажыглап турар.

Ынчалза-даа Ставрополь крайның Ипатов районунуң тараажыларының дуржулгазының деңнелинге чедир ажылды тургузар талазы-биле амдаа улуг күүсеткиниг бистен негеттинер апаар. Хоьунуң ажыл-ишчилериниң ортузунга организакчы болгаш политмассалыг ажылды комплекстиг чорудары чедип алдынмаан, ооң дээштин ам-даа кудуг-Партбюролар, совхозтарның дирекциялары тараажыларның, специалистерниң күүсеткиниг чер ажылының культуразын бедидериниче кошкак угландырын турар.

Хову ажылдарының темпизин кудуладын турар өске-даа факторлар биске турган. Ылангыя Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының сентээн техниказының шынары куду, ынчангаш тракторлар үрелгеш, аңаа турар таварылгалар хөй. Хову ажылдарының баштайгы хүннеринде-ле капитал сентелгеден үнген ДТ-75-М деп 16 трактор үрелген. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз «Сельхозтехника» каттыжылышкынынга 9 сеялканы сентедир чагыг кирген. Ынчалза-даа үүле чайгыс сеялканы сентээри-биле тургускан, арткан 8-ин Барыын-Хемчик, Чөөл-Хемчик районнарже чорудушкан. Олар аңаа дыка үр аңаа-ла чыткылаан. Ол сеялкалар совхозка үүле май 2-де келген. Мындыг четпестериниг уржуудан безин элээн каш ажыл хүнү оскүүдүрген.

Чамдык ажыл-агыйларда партбюролар, совхозтарның удуртукчулары, специалистери суггаттыг черлерни чеп ажыглаарынче ханылан кирбейн турар. Бо талазы-биле айтырыг районда шыңгыы тургустунган. Чижекке «Енисей» совхозту ап көрээл. Ажыл-агый 130 га шөлге картофель олуртып турар. Ол черниң дажын безин аштаваан, ону канчаар суггарары орта билдинмес. Ол-ла совхозта Е. В. Шелкуновтуң суггатчы звенозу ажыл планы, ажыл төлевири чергелиг чугула айтырыгларны безин билбес. Партбюровун, улусчу контроль болуунуң талазындан бо чугула ажылга контрольду кошкак тургускан. «Ленинчи орук» совхозта 150 га черде картофель олуртып турар. Ук черни чогуур агротехниктиг деңнелге белеткеевээн. Ханы эвес чарган, бок үнүштер тудуп чий берген. Байдал ындыг турда ында партбюро, дирекция, улусчу контроль белүктери олче кичээнгей салбаан. Каа-Хемниң суггатырга системазының эргелелиниң талазындан бо ажылдарже ханылап, шиитпирлиг хемчеглер алыры негеттинин турар.

Районнуң ажылчы чоннары бо хүннерде Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязының төлевилелин политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрүүшкүн-биле чугаалаанын, бир үн-биле чүүлдүгаавын турар. Парторганизациялар көдээниң ишчилериниң ол көдүрүүшкүнге, мурнакчыларның дуржулгазынга даянган районнуң ажыл-агыйларында часкы хову ажылдарын агротехниктиг бедик деңнелге чоруларын хандырар, чер ажылының продукциязын бүдүрерин шапкыны-биле көвүдедирер, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидерин чедип алыр ужурлуг.

Д. ТӨНМЕЙ,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары.

СОҢГААРЛАТТЫНМАС СОРУЛГА

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсекти дүжүрер талазы-биле тускай сессиязы Нью-Йоркта ажылдап эгелээн. Каттышкан Нацияларның штаб-квартиразының плевардыг хуралдар залында чыглып келген 149 күүнениң төлөлекчилери, ооң иштинде күүнелер болгаш чазактар баштыңнары, даштыкы херектер министрлери бүү кижи төрелгетениң салым-чолунга кедергей чугула ужур-дузалыг болуп турар айтырыгларны чугаалажын көөрүнче эгелеп кирген. Чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин болдурбазындан болгаш чепсектерни, ылаңгыя ядролуг чепсекти херек кылырга дүжүреринниң боттут хемчеглерин алырынче шилчиринден артык негелделиг болгаш соңгаарлаттынмас сорулга бөгүн чок болгай.

Сессияның киржикчилери айтырыгларның улуг болгаш парын комплекизин чугаалажыр база чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадырының херээнге күүнелерниң күженишкиннериниң кол угланышкыннарын, а ол ышкаш бо талазы-биле бирги эңчегиниң практиктиг сорулгаларын төлевилээр апаар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының мурнунда эрткилээн бүүгде сессиаларында чепсекти дүжүреринниң айтырыгларын доктаамал чугаалажын келген. Ынчалзажок чепсекти дүжүреринге бүрүү-биле турасказаттыган тускай чыышты ол делегей организациязының төөгүүнде бир-ле дугаар эрттирин турары бо. Ол болза чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрери турун көрбээн болгаш кедергей айыылдыг хемчеелдерде четкен, ону соксадырынга делегейниң бүүү улустары амыдыралчы сонуургалдыг болуп турар дээрзин бүзүрелдин-биле хереченген турар.

Ам делегейде чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрериниг чылда 400 миллиард долларны чарыгдан турар, ол болза кадык камгалалыңга үндүрүп турар чарыгдалдан үш чартык катап хөй болуп турар дээрзин санап үндүрген. Чепсектиг күштерде турун турар, а ол ышкаш оларны ажаап-тежээринде база шериг бүдүүлгезинде ажылдап турар, тодаргайлаарга, тургузукчу күш-ажылдан чардыктырган кижилерниң саны 50 миллион ажыг турар. Специалистериниң медээлериниден алырга, кижини өлүүрүнге үүле 15 грамм частыр бүдүмел четчир болуп турар. А ол ам бистиң бөмбүрзөвистиң кижи санына онаштыр (тротил кылдыр алырга) 15 тонна мөөцеттинген, ынчаарга өлүм таварыштырар чепсектерни көвүдедириниң чорудулгазы ам-на дүрген темпилер-биле чоруттуунун турар.

Ынчангаш чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрер чорук канчаар-даа аажок улуг материал болгаш кижи курлавырларын күүнелериниг социал-экономиктиг хөгжүлдезинден чардыктырып, кижи төрелгетенге костүп көрбээн айыыл-халапты тургузун турар.

Дайын соолунуң чылдарында Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыштырылгазының оске-даа чурттарының, тайбыңга ынакшылдыг бүүү күштериниң бызыг-туруштуг күженишкиннериниг ачызыбиле Чөөн болгаш Барыын чүктериниг аразында хөөрбе хире, янзы-бүрү керозлерни болгаш дугуржулгаларны чарган, олар дайынның өскүүн үнериниг аймылын бичеедип, түс-түс угланышкыннарга чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин кызыгаарлап турар, чепсектиң чамдык хевирлерин хоругдаан азы кызыгаарааан. Чепсекти дүжүреринниң болгаш чепсегленишкиннирни кызыгаарларының дыка хөй айтырыгларының талазы-биле амгы үеде чугаалажышкынларны чорудун турар. Ынчалзажок чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадыры амдыызында чедип алдынмаан.

Ол чорудулганы амга чедирле соксадын шыдаваан, чүге дээрге чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрериниг, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун күштелдириниг экономика,, материал талазы-биле сонуургалдыг болуп турар дыка салдарлыг күштер делегейде бар болуп турар-дыр. Ол дээрге бирги эңчегде—Атлантиканың ол-бо талазында шериг-үлетпүр комплекстери, агрессчи НАТО болүүглежиишкини, антисоветизм-биле шырыңмалаанган милитаристи бөлүктер болгаш политиктер-дир. Чепсегленишкиннерни болгаш ажык-кончааны көвүдедириниг холун хостут арттырарынче чүткүвүүлаан, чогум-на олар чепсекти дүжүрер талазы-биле хемчеглерни алырынга ийык-бүрү арганар-биле шаптыктан турар.

Ол бүүү чүүлдер тускай сессиянын болуп эртип турар байдалын парыыдадыр, аңаа чугаалажын көөрү-биле турган айтырыглар талазы-биле чидиг демиселди болдурар болбайн аан.

Совет Эвилели, Болгария, Венгрия, ГДР, Монг, Польша болгаш Чехословакия КНО-нуң од чыыжынга тодаргай, ажыл-хереченге саналдарлыг барган, шериг чавырлышкыныңың эң чугула айтырыгларын социалистиг чурттарының боттуу-биле көрүп турары ол саналдарда илереттинген. Бодунуң айыыл чок чоруунуң, бодунуң эвилечилериниң, черниң бүүү улустарының айыыл чок чоруунуң дугайында айтырыгны түзүлүнге чедир шиитпирлээрин бистиг чурттуус чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрериниг эвес, а делегей байдалын чогумчуларындан, чавырлышкынны быжыглаарындан болгаш ханыладырындан, делегей хаалыгааларының бүүү системазын тайбың кожа-хелбээ догуннаашкының принциптеринге чаарты тургузарындан көрүп турар.

Улуг шериг күчүүг болуп турар күүнелериниг чепсегленишкиннерин болгаш чепсектиг күштерин сан болгаш шыпар талазы-биле улам ыңай өстүрерин бүүү соксадырынче угланган практиктиг базымнарының программазын бирги эңчегиниг хемчеглери кылдыр чугаалажын көөрүп ССРЭ саналдан турар. Ядролуг чепсектиг бүүү-ле хевирлерин бүдүрерин соксадыры; массалыг узуткаашкының чепсээниң өске бүүү хевирлерин бүдүрерин соксадырын болгаш хоругдаарын; аңаа чепсегленишкиннериниг улуг үрегдекчи күштүг чаа хевирлерин тургузарын соксадырын; Аймыл чок чорук көвүделенниң доктаамал кежигүннери күүнелериниг, а од ышкаш шериг дутуржулгалары өзугаар оларның-биле харылзаалыг чурттарның армияларын калбартырындан база аңаа чепсегленишкиннерни көвүдедириниден ойталазарын од программа баш удур көрүп турар.

Советтер чурту чепсекти дүжүрер талазы-биле 80 ажыг янзы-бүрү саналдарны идип үндүрген. Чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадыры, чепсекти дүжүрери СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының кол угланышкынарының бирээзи болуп келген болгаш ындыг болуп артын-даа турар. СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниг илеткелдериниг эш Л. И. Брежнев тайбыңның программазын идип үндүргеш, ооң кол чүүлдериниң бирээзи болза чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадыр дээш демисел болур.

А. АЛЕКСАНДРОВ.
(СЭТА).

ЧОЛААЧЫ

Кызыл-оол Күжүгет Ак-Хая артының кырынга үнүп келгеш, машиназын доктаадыпкан. Орук узун, чедер чер ырак дээн бодад-биле машиназын долгандыр кылаштаан, дугуйларын тепкалеп көрүп, чамдык эңчилдерни дыңзыдып, элээн хынаттынган. Кузовту долдур сула үрезини, ону брезент-биле шыпкаш, шарып каан. Оозун база ылавылап хынаан. Чүүктү камныг, четче-бүдүн чедирери чолаачы кижиниң хүлээлгези-ле болгай. Ак-Хая артының кырындан Бай-Тайга, Алаштың тайгалары, Кызыл-Тайгадан бээр көскү. Тайгалар кыры бүргет, хар-даа чаар хевирлиг. Кара-Хөлдүн оруун кылган-даа болза, кыжын берге. Ынчангаш эртежик чер ап олурза-ла эки.

Шагның кайы-даа үезинде хаттыг, чаъстыг, харлыг, шуурганыгда-даа Кызыл-оол Ленчаевич бо оруктар-биле чеже катап чорбаан дээр, оруктуң оңгул-чиңгил, ооп эртер чер бүрүзүн пат-ла билир. Ынчалза-даа аңаа менээргениг болбас, ырак-чоок-даа чер чорааңда серемчилел, хынамча херек дээрзин Кызыл-оол эки билир. Орукка машиназы үрелген азы кандыг-бир дуза херек апарган кижилерге, чолаачы өөрүнге, таныыр-танывас-даа дивес дузалажыр чаагай сеткилдиг.

Кызыл-оол Күжүгет 1962 чылда Кызыл хоорайга чолаачылар курузун чедиишкиниг дооскаш, өскен төрээн чери — Кара-Хөлге ээп келгеш. Баштайгы үеде чаа ажылдаан, аныяк, арга-дуржулгазы эвээш кижиге ырак-узак оруктарга чорууру берге турган болбайн аан. Ынчалза-даа эрес-кашпагайын, тура-соруктуун удаваанда-ла көргүзе берген. Баштай аңаа эрги машина хүлээдип берген. Ооң артык кезектерин боду тыптыып, хостуг үе-шагын-даа харамнанмайн турган кылып алган, ырак-чоок-даа черлерже чоруп турар апарган. Бүдүн чартык чыл эрткен. Аныяк чолаачы шак ынчаар ажылыр, төлептиг мозуун кады ажылдан турар өөрүнге көргүзүп, колхоз баштаар черинин шацнал-макталын-даа алган. Аңаа чаа «ГАЗ-51» машинаны хүлээткен. Колхоз даргазы мынча дээн:

— Сеңээ чаа машинаны берип турары үүгле колхоз баштаар черинин эвес, бүүү колхозчуларның бүзүрели-дир, ол бүзүрел улуг хүлээлге, даалганы онаап турар болдур өйүп—дээн.

Чолаачы бүрүзү-ле чаа машина алган, өөрүүр болгай. Кызыл-оол база-ла өөрүп, сагыш-сеткиин хайнытып, улустуң бүзүрелин херек кырынга күш-ажылга бадыткаар деп шиитпирлеп алган.

Ажыл-ишчи чылдар шуужуп эрткилээн. Кызыл-оол Ленчаевич ам 16 чыл чолаачылап, «Кара-Хөл» совхозтуң арга-дуржулгалыг хоочун чолаачыларының бирээзи апарган. Ол мал чеми, артык кезектер, бараан дээш кандыг чүүктерни чеже тоннаны соөртүлээн дээр. К. Күжүгет социалистиг хүлээлгелерин чылдың-на ажыр күүседип, бедик көргүзүүлерни чедип ап келген. Эрткен чылын Октябрьның 60 чыл ооңга уткуштур 50 муң тонна-километрни эртер, 900 литр бензинни камнап алыр хүлээлгени алгаш, 58 муң тонна-километрни эртип, 985 литр бензинни камнап алган. Бо чылдың эрткен ийи айларында 21 муң тонна-километрни эртип, 350 литр бензинни камнап алган. Ол 1974, 1976, 1977 чылдарда алган хүлээлгелерин ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунга киргеш, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хорек демдээ-биле, ол ышкаш «Восход-175» деп мотоцикл-биле база шацнаткан.

К. Күжүгет хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг. Ол эш хуу судунуң даргазы. Эш хуу судунга келген билдириишкиннерни дарый сайгарып көрүп, чогуур харыыны берип турар. Корум-чурум айтырыгларынга хамаарышкан лекция, беседаларны доктаамал кылып чорудун турар. Күжүгеттер 4 уругларлыг. Уругларының неви Татьяна Күжүгет Дапсы-Аксы суурунуң уруглар садында ажылдавышаан, Кызылда күүнеңниң институтунда бот-өөредилге-биле кады эң-не улуг дээн «Локхид С-5» дээр самолёттар, Заирже боо-чепсекти болгаш шериг дериг-хереклерни өстүрер октап турар. Француз болгаш бельги интервентилер хоорайларны болгаш чурттакчылыг черлерни эжелеп ап турар болгаш тайбың чоонуң ханы токтун турар.

Африканың ол бот-догуннаашкынныг күүнезинче ажыы-биле халдаашкынны ажыы-ажыы чылдагааннар-биле «агартып» турар. Эге бажында АКШ-тың, Францияның болгаш Бельгияның күүне удуртукчулары шуут-ла ары «гуманныг үүлүү» кылып—Заирниң Шаба можузунда 2,5 муң европейжилерни аймылдыг болуушкунудан чайладыр дээш көжүрер дээнинин дугайын бадыткап турганнар. Ынчалза-даа Барыын чүктүң информация агентилелдериниң дыңнадып турары-биле алырга, Шабадан европейжилерни көжүрүп үндүрүпкен бооп турар. АКШ-тың президентизи Дж. Картер база-ла Заирге турган ак кештиг хамаатыларны «камгалаарының талазы-биле операция» «чедиишкиниг» бооп, «барык доозулган» деп медеглээн. Ол ынча дээн-даа болза, Заирже халдап киришкин үргүлчүлевишаан турар.

НАТО чурттарының Заирже халдап кирип турарының чогум чылдагааны болза, ол бойдус байлактары-биле сурагжаан чурутту үптеп, тоналар болгаш африканнарны молчүүр дээн үүлгедиишкин болур.

Заирниң иштики херектеринге холгаарлаары-биле Каттышкан Штаттар, Франция болгаш Бельгия чоокта чаа-ла империалистиг тергиндээшкиндей хосталган Анголаның кызыгаарларының чанынга дайын айыылының одаан база өскүдүп турар-дыр. Африканың ол-даа чуртунуң айыыл чок чоруунга боттут айыыл база тургустунуп келген.

Бо бүүү үүлгедиишкиннерни «Африканың улустарының эрге-ажыктарын камгалаарының» дугайында хоозун бадыткаашкынарга болгаш Совет Эвилелин кандыг-даа үндезин чокка буруудадыышкынларга чылдагааннан кылып турар. АКШ-тың президентизи Дж. Картер ол дугайында чаңгыс эвес удаа чылчуруп, Совет Эвилели «Африкада дайынны өскүдүп турар» деп бадыткап турган болгай. Ынчалза-даа совет азы куба-даа шериглер эвес, а НАТО-нуң чамдык чурттарының солдаттары Заирде өлүм-чидиниг үүлгедиишкиннерни кылып, ол чурттуң херектеринче арынгүүр чок холгаарлап турар дээрзин ам бүүү делегей көрүп турар-дыр.

БРЮССЕЛЬ. Заирде бооп турар интервенцияда кол-ла рольду АКШ ойнап турар деп Бельгияның даштыкы херектер министри А. Симоне ажыы-биле миниин чугаалаан. Ол телевиденнеге чүве чугаалаан. АКШ-тың талазындан дорт деткимче чок болза, Франция биле Бельгия боттарының ында дайын чорудулгазын кылып шыдавас ийик деп чугаалаан.

ЛУСАКА. Заирде француз шериглер Парижтің даштыкы политиктиг сорулгаларын чедип алыр дээш үүлгедиишкиннерни кылып турар. Францияның Замбияда элчин черинин төлөлекчизиниң медеглээнибиле алырга, Шабадан европейжилерни чайладып үндүрери херек кырында доозулганда болза, «Заирге француз парашютистер Парижтен дараазының айтыышкыннары келгижеге чедир турар апаар» деп турар.

ЛОНДОН. Солунвар шаажылакчы шериглериниг тайбың чоонга удур ханыг үүлгедиишкиннериниг дугайында хөй санныг факт-барымдаларны бижээн турар. «Файнэншл таймс» деп англи солун «француз парашютистериниг араатанзыг үүлгедиишкиннериниг дугайында дамчыыр чуганың калбарганын бижээн. Даштынындан келген солдаттар Колвезиге чеде бергеш дораан-на араатанзыг үүлгедиишкиннерни эгелээн. Олар үймээчи кымыл, азы кым аңаа-ла эртип чыткан кижилер-даа». «Морнинг стар» солунунуң бижээнибиле алырга, Колвезиге турган европейжи кижилериниг ажыгшүүгү дээш кол-ла буруунуу шуут-ла камгалакчылар дээр кижилерге онаар ужурлуг» деп санап турар.

(СЭТА, май 22).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болган ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙМАЛЫГЛАР

Гуантанамода Хуан Маринельо аттыг полиграфия комбинады Кубаның болгаш Герман Демократтыг Республиканың акы-дуңма кады ажылдажылгазының түүнелинде тургустунган. Ол комбинат бир чылда 20 миллион номнарны болгаш бир миллион журналдарны парлаар. Бо бүдүрүлге чери политиктиг, эртем-техниктиг, уран-чечен болгаш өөредилге литератураларын парлаар талазы-биле чоннуң өзүп турар хереглелдерин хандырар.

Н. ЧИГИРЬНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

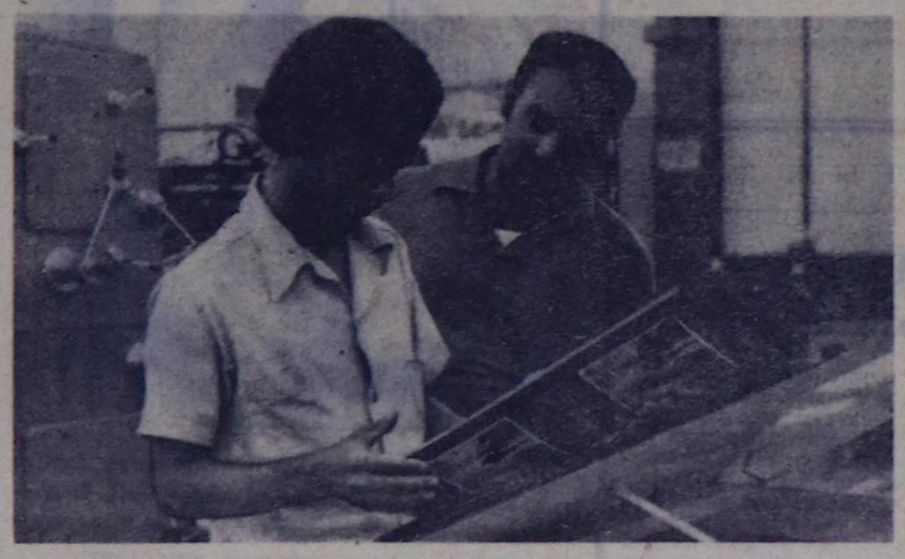

СЭТА-НЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ

АФИНЫ. Грецияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш партиялың оске-даа удуртур организациларының Грецияның Компартиязының чаа доозулган X съездизинден сөгүткан чаа составының дугайын Афинында чарлаан.

Грецияның Компартиязының ТК-ның Чингине секретарынга Харилаос Флорансти соңгаан.

КОПЕНГАГЕН. «Чепсегленишкинни дүжүрери дээш улусчу конференция ол хоорайда доозулган. Ол шуулганга Данияның политиктиг, хөй-ниити, профэвилел, аныяктар, хөрөзженнер болгаш шажыпчы организацияларының төлөлекчилери киришкен.

Ажылчын документинин конференция үүлдүг деп көргеш. Дания боду болгаш өске-даа чурттар-биле кады ажылдажып турган, чепсегленишкинни бүүү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дээш идепкейлиг демисежир ужурлуг деп ында чугаалаан.

ВАШИНГТОН. Африка чурттары-биле Каттышкан Штаттарның харылзааларын үндезинин-биле эде көөрү негеттинин келген. Африкада колониалдыг ёзу-чурумнарга Каттышкан Штаттарның көргүзүп турар дузаламчызы, деткимчези амгы үеде олديпте тургустунган байдалга канчап-даа таарышпас. Америк негр хөй-ниитиниң Вашингтонга болган шуулганының киржикчилери ындыг түүнелди кылган. Аңаа хөй-ниитичи болгаш политиктиг көскү ажылдакчылар киришкен.

ФРИТАУН. Намибияның улузунуң хосталгалыг демиселин Сьерра Леоне Республика шиитпирлиг деткип турар. Ооң кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлөлекчизи —Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязынга ол моон соңгаар-даа дуза коргүзер деп, Сьерра Леонениң даштыкы херектер министри Абдулай Конте аңаа болган парлалга конференциязынга медеглээн.

Намибия улустуң турза чогуур эргелерин каржы-дерзин үреп турар чорукту чок кылыр болгаш делегей ниитилежилгезинге чоңгээлеп турар Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгакчыларынга удур дээштиг хемчеглерни алыр үе келген. Намибия хостут болгаш хамаарышпас күүне болган турар ужурлуг деп ол овазаан демделээн.

БОНН. Язы-бүрү ниитилел тургузуулуг күүнелериниг аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын политиказын уламчылаарының эргежок чугулазын Герман компартиязының Баштаар черинин Президиуму онзаан демделээн. Ол политика дайынның тыптын келириниң айыылын улустарның амыдыралындан кезээде чок кылырынче угланган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ам эгелээн тускай сессиязынга холбаштыр Герман компартия ол медеглелди үндүрген.

Тайбыңны хандырарындан артык чугула сорулга Герман компартиялда чок деп, медеглелде чугаалаан.

КАБУЛ. Афган революциязының эң чугула сорулгаларының бирээзи болза, ажыл чоңталыышкының чок кылыры ол болур. Афган чазак Афганистанның бүүү хамаатыларының ажылдыг болуруун калбартыр болгаш ажылдаар эргелерин хандырар дээш улуг күженишкиннерни салып турар деп, «Кабул таймс» солун дыңнаткан.

Эртем-техниктиг кадрлар белеткээринче улуг кичээнгейни салып турар. Ол сорулга-биле хоорайларга болгаш кодээ черлерге профессионал өөредилге черлериниң четкилин калбартып, башкы составтың национал кадрларын белеткээрин идепкейжиде берген.

ДЕЛИ. Үлетүүрге хамаарылгалар дугайында хоойлу төлевилелин парламентиге көөр кылдыр киргениниге удур шиитпирлиг демисежин үнериче чурттуң профэвилел организацияларын Индияның Коммунистиг партиязының Төп Күүсекчи Комитеди кыйгырган. Ол төлевилелди коммунистер профэвилелдериниге удур, алыс будүжүүн талазыбиле реакциялыг документ кылдыр үнелеп турар.

КИНШАСАГА БОЛГАН ХУЛИГАН ҮҮЛГЕДИГ

200 кижи чыгам санныг болук хулиган идегеттер май 19-туң эртенинде ССРЭ-ниң Заирде элчин черинче халдаашкын кылган. Полицияның сула салыышкынын ажыглап алгаш, ол хулиганнар элчин черинин херимнерин болгаш хаалгаларын үрегдеп, соңгаларын болгаш эжиктерин буза шапкылап, автомашиналарны үрегдегилээн болгаш элчин черинин девискээринче чаза таварын кирип келгеш, элчин черинин ажылдакчыларының болгаш оларның ог-булелериниң кежигүннериниң амы-тынынга кыжаныышаан, буза шавыткыннарны кылган. Таварылга болуп харын кыз-даа айыылга болгаш озал-ондакка таварыпаан.

Билдиве бергенин өзугаар алырга, Заирниң даштыкы херектер департаментизинден болгаш полициядан телефон дамчыштыр дуза эрээрге харыылар бербээн.

Совет элчин черинче халдаашкынны НАТО чурттарының Заирже интервенциязының фактыларындан чурттуң хөй-ниитизиниң санал-онаалын чардыктырар сорулга-биле кылганы чигзиниг чок.

ССРЭ-ниң элчин черинге хамаарыштыр антисоветчи дерзин ончук-чоңгээни кылганынга холбаштыр ССРЭ-ниң ДХМ-и шиитпирлиг удурланыышкынын медеглээн болгаш Заирде элчин черинин, өскеда совет албан черлериниң айыыл чок турар байдалын хандырар дээш заңр эрге-чаргылар соңгаарлады болбас хемчеглерни алырын маңнап турар.

ЗАИРЖЕ ХАЛДААШКЫН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Франция биле Бельгия Каттышкан Штаттарның деткимчези-биле Заирже боо-чепсектиг халдан киришкинин үргүлчүлеп, Африканың ол чуртунуң иштики херектеринге кандыг-даа чылдагаан чокка холгаарлап турун берген. Ында болуушкуннарның бооп турар чериниден келген медээлерни ёзугаар алырга, америк транспорт самолёттары, оларның-биле кады эң-не улуг дээн «Локхид С-5» дээр самолёттар, Заирже боо-чепсекти болгаш шериг дериг-хереклерни өстүрер октап турар. Француз болгаш бельги интервентилер хоорайларны болгаш чурттакчылыг черлерни эжелеп ап турар болгаш тайбың чоонуң ханы токтун турар.

Африканың ол бот-догуннаашкынныг күүнезинче ажыы-биле халдаашкынны ажыы-ажыы чылдагааннар-биле «агартып» турар. Эге бажында АКШ-тың, Францияның болгаш Бельгияның күүне удуртукчулары шуут-ла ары «гуманныг үүлүү» кылып—Заирниң Шаба можузунда 2,5 муң европейжилерни аймылдыг болуушкунудан чайладыр дээш көжүрер дээнинин дугайын бадыткап турганнар. Ынчалза-даа Барыын чүктүң информация агентилелдериниң дыңнадып турары-биле алырга, Шабадан европейжилерни көжүрүп үндүрүпкен бооп турар. АКШ-тың президентизи Дж. Картер база-ла Заирге турган ак кештиг хамаатыларны «камгалаарының талазы-биле операция» «чедиишкиниг» бооп, «барык доозулган» деп медеглээн. Ол ынча дээн-даа болза, Заирже халдап киришкин үргүлчүлевишаан турар.

НАТО чурттарының Заирже халдап кирип турарының чогум чылдагааны болза, ол бойдус байлактары-биле сурагжаан чурутту үптеп, тоналар болгаш африканнарны молчүүр дээн үүлгедиишкин болур.

Заирниң иштики херектеринге холгаарлаары-биле Каттышкан Штаттар, Франция болгаш Бельгия чоокта чаа-ла империалистиг тергиндээшкиндей хосталган Анголаның кызыгаарларының чанынга дайын айыылының одаан база өскүдүп турар-дыр. Африканың ол-даа чуртунуң айыыл чок чоруунга боттут айыыл база тургустунуп келген.

Бо бүүү үүлгедиишкиннерни «Африканың улустарының эрге-ажыктарын камгалаарының» дугайында хоозун бадыткаашкынарга болгаш Совет Эвилелин кандыг-даа үндезин чокка буруудадыышкынларга чылдагааннан кылып турар. АКШ-тың президентизи Дж. Картер ол дугайында чаңгыс эвес удаа чылчуруп, Совет Эвилели «Африкада дайынны өскүдүп турар» деп бадыткап турган болгай. Ынчалза-даа совет азы куба-даа шериглер эвес, а НА

Янзы-бүрү МЕДӨӨЛЕР

Самбыраны тургускан

СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызы биле улус депутаттарының Чадаана хоорай Совединиң күүсүнү күш-ажылдың шалыпчыларын алдаржыдарының бир хевири — «Хоорайның эң тергиин ишчилери» деп самбыраны тургускан. Ында Чадааннаның автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы М. С. Ондар, хлеб заводунуң мастери Т. Д. Оржак, септелге-тудуг участогунда бызаңчы Н. С. Хертек, башкылар Б. Б. Монгуш, Н. Ф. Тарановтар, дааранныкчы Б-Д. С. Сат, район эмнелгезиниң санитарказы П. И. Харченко болгаш өскелер-даа кирген.

В. САНАА.

Аалдажырлар

Ыракы «Кара-Хөлге» оон-биле социалистиг чаруштуг Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң төвү Шуй суурнуң ортумак школазының башкылар коллективи аалдап 'чораанар. Солун программалыг концертти эгелээриниң мурнунда өредилге эргелекчизи, школаның лекторларының бирээзи А. Хертек делегей байдалының дугайында допчу беседаны кылган, чыылганнарның сонуургаан айтырыгларына харыыларны берген.

С. Токаның «Араттың сөзү» деп тоожузундан «Шаагай» деп эгени сценажыткаңындан концерт эгелээн. Тоожуда Даш-Чалаңның ролүн А. Хертектиң ойнап, күүсеткенин сонуургааннар. Чогаалчы С. Сүрүң-ооллуң «Озалаш хем» деп номундан сценаны боттывынгыр артистер эки ойнааннар. Сценажыткан көргүзүглер-биле дыңнаксанчыг ырлар, шүлүктер, көрүксенчиг танцылар уламып, көрүүчүлерни сонуургаткан.

Бистиң совхозтуң башкылар коллективи «Мурнакчы» совхозтуң ажыл-ишчилеринге удавас харыы ыылдыр аалдап базарын концерт соонда аазаан.

Х. САМДАНЧАП.
Бай-Тайга район.

Баштайгы бажыңнар

Мөнгүн-Тайга районнуң девискээринде Барлык бажында Элдиг-Хем деп кашпал хем бар. Ол Барлыкче каттыжып кирген. Машина, трактор аңаа үүгле кыжын чоруур. Өске үеларде орук үзүктели бээр. Бо девискээрге «Малчын» совхозтуң сарлык кадарчыларының аглери көжүп барып ыыштаар.

Совхозтуң дирекциязы Элдиг-Хемге кадарчылар чурттаар бажыңнар тудар деп шиитпирлээш, ынаар тудугжуларнын ийи звенозун чоруткан. 6 метр узун чудуктарны бедик элдерден чууп бадырып, хемнеп салдадып, бажың тудар черге чедирип ап турганнар.

Элдиг-Хемде сарлык кадарчыларынга 3 аал ишти чурттаар бажыңнарның тулуу доступ, ажыглалда кирер чыгаан. Орлан-ооллуң Иргиттиң тудугжу звенолары эрес, шалып ажылдаанар. Ырак, кадыр-берт черде сарлыкчыларга тутканы баштайгы бажыңнар ол болур.

М. ХЕРТЕК.

АЖЫЛЫНГА БЕРДИНГЕН

Төрүттүнген чери Киров областың бир сууру. Бичинзинде ол ыыда Вятка хемге эштип, ооң эриктеринге эзеринге ойнап өскен. Школа дооскан соонда Галя чаа туттунуп турган Ак-Довуракка төрелдеринге чедип келген. Делгем Төрөөн чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарындан келген ооллар, кыстарның тудуп турары Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуу Галина Колядага тааржып, ону тутчуп, тудутжу болурунче ооң күзелсоруун чаңгаар кыйтыра берген. Галина Ак-Довуракка чаа ажыттынган профтехучилищеге кирип алган...

1967 чылда ол училищени доозуп, штукатур-малярның мергежилин чедип алган документилин ап турда: «Ак-Довуракка ур ажылдаар силер бе» деп, айтыраргa, Галина - Коляда: Постоянный суурну тудуп эгелээн болганда, маңаа доктаамал ажылдаар мен — деп харыылаан.

Галина Дмитриевна, шынаңда, өөгдөөн сөзүнге ээ болуп, Ак-Довуракның арынын чаартып, он ажыг чылдар иштинде өске эш-ооруу-биле кады ажылдап турар.

Кандыг-даа ажыга баштайгы үеларде бергелер таваржыр. Ол эш-ооруунуң арга-дужулгазын ажыглап, училищеге өөренген түүлдерип практикага хереглээни, аңаа улуг дузалыг болган. Ооң аңгыда күш-ажылга хамаарылгазы, аңаа бердингени-биле, коллективтиң, эш-ооруунуң хүндүткелин, макталын чедип алган. Комсомолчу эш-ооруу ону боттарының бригадири кылып алган. Бригадирден хүн бүрү ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү хамаажыр. Бодунуң бригадазының кежигүннериниң ажылдаарынга, чурттаарынга бүгүде таарымчалыг түүлдерни кылбышаан, оларның ортузунга кижизидилге ажылын чоруудар аңаар. Галина Дмитриевна ам 9 чыл иштинде ынчаар ажылдап турар. Ооң бригадазы ам үүгле Ак-Довурак хоорайда эвес, а республикада мурнакчы тудуг бригадаларының сапынга кирген.

Галина Дмитриевна-биле чоокта чаа Постоянный суурга 60 аал ишти чурттаар беш каът бажыңга шевердел ажылдары кылып турда ужуражы бердим.

— Бригадамда шупту 21 уруглар ажылдап турар. Оларның хой кезин Тываның янзы-бүрү булуңнарындан болган Саян артындан келген. Ак-Довуракка оларның чаңдыктары тудугжуның мергежилин чедип алган, а чамдыктары школа дооскан келгеш, мында ажылдап, өөренип турарлар—деп. Галина Дмитриевна чугаалап эгеледи.

Ангы-ангы аалы-чаңныг, ажыл-ишке кежээ-даа, арай суларгай-даа аныяк кыстарның доозазының мөзү-шыдарын билип ап, найыралдыг коллективе тургузуп алырыга Галина Дмитриевна хөй-ле күжениишкиннерни үндүрген дээрзи билдингир. Ол халас барбаан. Ам бригада кежигүннери бот-боттарының аразында суг акпас эп-найыралдыг, быжыг сагылга-чурумнуг, интернационалчы коллектив болган. «Ажылывыста бар чедишкан — найыралывыста» деп Галина Дмитриевна онзалап демдеглеп олурду.

Чалыы назынын болгаш найыралдың хоорайының хөй-хой объектилерин тудуп турузарынга ооң бригадазы эрешудургу ажылдап келген. Чурттага бажыңнарын, общежитиелерни, эмнелге комплекизин, уруглар садын, Культура ордузун, даг-дүгү арыгдаар комбинаттын ийиги эзлчээ дээш өске-даа тудутларны ажыглага киириштиннер.

— Эң ылангыда комбинаттың ийиги эзлчээнің тудуунга киржири биске улуг шылгалда, коллективтиң быжканын бадыткаар хынала болган. Мурнунда ындыг улуг хемчээлдиг шеверлел ажылдарын кайы-даа объектиге кылып көрбээн бис. Үүгле кол корпустуң каът бүрүзүнге-ле эвээш дээрге-ле 8500 дербелчин метр черни штукатуралаар болгаш чугайлаар ужуруг турган. Ындыг каъттар—он дөрт болгай — деп. Галина Дмитриевна сактып чугаалады.

Шынап-ла, оларның кол корпуска, үүрмектеп сорттаар комплекске болгаш өске-даа объектилерге кылган ажылынга комиссия «эки» демдекти салып, хүлээп алганы оларның күш-ажылчы чедишкини болган.

Менээ база бир эң-не өөрүшкүлүг болгаш үттундурбес болуушкун болза, тудугнуң коммунистери мени лениичи партийның хүрээлениге хүлээп алганы болур—деп. Галина Дмитриевна бодунуң өөрүшкү, чоргааралын ам ынчаар илередип турар.

Аныяк коммунистиң бригадазы дугаары 42 тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадаларының аразынга калбаргап социалистиг чарышка наш-даа удаа тиилекчи болуп келген. А эрткен чылдың үшкү кварталының түнелинде Галина Дмитриевнаның бригадазы «Главкраснояреск» тудугнуң эргелелинден эң эки бүдүрүкчүлүг ажыл дээш шеверлекчилер аразында тиилекчи болуп, тускай шаңналга четкен. Ооң-биле кады аныяк шеверлекчилерге «Коммунистиг күш-ажылдың коллективи» деп хүндүлүг атты база тывыскан. Ол үдегелди олар бедик күш-ажылчы чедишкиннер, ажылды шыпарлыг кылыры-биле быжыглап турарлар.

Бригада опгу беш чылдың үшкү чылын чедишкиниг өгелээн. Бо чылдың баштайгы кварталының планын пайыралдыг коллектив 106,5 хуу күүсеткен. Ол үениң дургузунда бригадага чаңгыс-даа прогул чок болган.

Хой чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш Галина Дмитриевна «Хүндүлелдиг Демдээ» орден-биле база «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери-биле хой удаа шаңнаткан. Юбилейлиг 1977 чылда «Эң эки ажылдыг штукатур-маляр» деп мергежил талазы-биле районга чарлаан социалистиг чарышка Галина Дмитриевна тиилекчи болуп үнгеп, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң, райүүскомнуң түскай диплому-биле база шаңнаткан.

Ооң бригадазында орден, медаль эдалекчилери хөй: «Хүндүлелдиг Демдээ» орденниг Дылбак Сарыглар, Күш-ажылчы Алдар орденниг III чергезиниң эдилекчизи Зинаида Күжүгет, «Күш-ажылчы шылгарал» медальдың эдилекчилери Клара Елзак, Галина Хертек, Артык-кыс Оржак оларны бригадир чоргааралбиле адап, мактаар. Олар тудугга бригадири-биле денге кээп ажылдап эгелээш, бригаданың күш-ажылчы чедишкиннерине үлүүн киирип, аныяк тудугжуларга арга-сүмезин берип келгеннер.

— Коммунист Галина Дмитриевна — ажыл-ишке эки удуртукчу боордан ангыда, сагыш човаачал кижизидикчи, үлегерлиг дагдыныкчы. Ооң бригадазынга чыл бүрүде школа азы профтехучилище дооскан уруглар чедип кээр. Оларга Галина Дмитриевна бодунуң арга-дужулгазын дамчыдар, ажылчын атка чоргааралын хайныктырарын орадажыр. Эрткен чылын ооң бригадазынга школа дооскан ийи уруг немежин келген, ам олар ийити разрядты дужаан алганнар. Бригадириң бир кол сагыш салыр үүлү — бригаданың кежигүннериниң мергежилин, разрядын бедидери-биле болур. Бедик мергежилден ажылдың шыпарлыы, бүдүрүкчүлүү кол хамаажыр болгай. Мергежил бедидери-биле ол улузун тускай курстарга өөредир, оларның аразынга чарышты организастаар, оларны шылгаар чаңчылдыг. Ам бригаданың кежигүннериниң хой кезин дөрткү разрядтыг.

Бригадир-биле чугаалажып олургаш, ооң бригадазының кежигүннериниң кайда, кандыг чурттан турарын сонуургаарыма, ол барык шупту-зунуң адрезин билир болду.

— Бригаданың кежигүннериниң хой кезин чаагайжыды туттуйган бажыңнарда чурттап турар. Оларга эки чурттазын дээш сагыш салып, бүгү-ле үүлдерни кылып турар мен. Ам бо дужаан турарывыс бажыңдан ийи кижи квартира алыр болган—деп. Галина Дмитриевна чугаалады.

Ол кижилерниң үүгле ажылдаарын хайгаараар эвес, а амыдырал-чуртталгазынче, өөредилге-кижизидилгеэ ич е өзулут коммунисчи өзу-биле сагыш салыр кижи-дир дээрзи мөөн билдингир-дир.

Х. МОНГУШ.
«Шынның» корр.

КАФЕДРАГА ДУЖААГАН

Шылгарангай немец чогаалчы Фридрих Шиллериң чогаал ажылының кол угланышкыны классиктиг орус литератураның чаңчылдары-биле дорт харылзаалыг дээрзин А. Н. Островский, В. Г. Белинский, А. Н. Толстой, Ф. М. Достоевский болгаш өске-даа чогаалчылар онзалап демдеглеп чораанар.

Чогаалчы он сес харлыг турган, баштайгы шиизи—«Дөрбечилерни» бижээн. Ооң соонда үүгле бир чыл эрткенде, чогаалчының «Кара сагыш болгаш ынакшыл» деп шиизи көстүп келген. Ол баштайгы шиидел дыка ылгалдыг чогаал боон турар. Ук шии Шиллериң чогаал ажылында болгаш черле ынчаш бүтү немец литературада онзагай черни эзлеп турар. Ядыы хөгжүмчү Миллер болгаш бай президент Вальтер— шииде удурланышкан адамларның төлөлери. Шак бо ийи ангының аразында чөрүлдээзин, оларның демиселя кажан-даа эптешпес, каржы-дошкун болур дээрзин чогаалчы бадыткап, тодаргай өөур-хевирлерни дамчыштыр чедишкиниг чуруп көргүскен.

Бай президентиниң оглу майор Фердинанд фон Вальтер-биле ядыы хөгжүмчүнүң уруу Луиза Миллериң аразында ынакшыл бүтпейн баар. Уругнуң адазы, хөгжүмчү Миллер ол ынакшылды «хай-халап-тыр» деп санап турар. Аданыы ол бодалы чөптүг болур. Хөгжүмчү ынак уруу Луизаны ышкынар, ооң амыдыралы буураар...

Фридрих Шиллер чалыы назынның болгаш хосталганың ыраажызы болуп, кижи төрелгеннинг утаан-сагыжынга кезээ мөгеде арткан. «Кара сагыш болгаш ынакшыл» деп олум чок трагедия ооң кол херечизи ол.

Республиканың хөгжүм-шии театрының артистери ук шиипи 1962 чылда көрүкчүлерге бараалгатканын билир бис. Ооң бөөр элээн үе эрткен. «Кара сагыш болгаш ынакшыл» деп трагедия театрының репертуарынга база катап көстүп келир. Ооң ойнакчылары — Москваның Щукин аттыг театр училищезинин доозукчулары, тыва национал студияның студентилери.

Чоокта чаа Москваның Щукин аттыг училищениң доозукчулары «Кара сагыш болгаш ынакшыл» деп шиини кафедрага дужааган. Шылгалда чедишкиниг болуп, кафедрының макталын чаалап алган. Берге шиини шилип ап, ону чедимчелиг тургускының болгаш бердинген өөур-хевирлерге студентилериң шыгыы белеткенгенин кафедрага демдеглээн.

Шиини тургускан башкылар — тыва студияның улуртукчузу, доцент Татьяна Кирилловна Коптева болгаш Вахтангов театрының артизи Надежда Константиновна Генералова.

Майор фон Вальтериң өөур-хевири дыка нарын бижиттинген болгай. Студент Александр Ондар ону чедишкиниг ойнаан. Маңаа Надежда Константиновнаның улуг үүү киргени чугаа чок. Студентилер Клава Тас (Луиза Миллер), Елизавета Монгуш (Леди Мильфорд), Алексей Ооржак (Вурм), Виктор Наксыл (Гофмаршал фон Гальб) болгаш өскелериң-даа ойнааны эки. Ук шиини Тываның көрүкчулериге удавас көргүзүп чеде бөөр бис.

А. ШОЮН.

Москва хоорай.

Татьяна Салчаковна Адыг Бай-Тайга районнуң Бай-Тал суурда бажыңнарга чедип эмнээр медицина сестразы. Ол агитквартираларга болгаш малчынар турлагларынга чедип, янзы-бүрү аарыглар дугайында беседаларны кылып турар.

Татьяна Адыг — суурнуң хөрээженнер чөвүлелиниң чежигүну болгаш «Бай-Тал» совхозтуң хөй-нинти ажылынга идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: медицина сестразы Татьяна Адыг.

А. БЕЛОГОРСКИЙНИҢ фотезу.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

САРАЕВО — ОЛИМПИАДА 84-ТҮҢ ТӨВҮ

АФИНЫ. (СЭТА-ның түскай корр.). Югославияда Сараево хоорайда 1984 чылдың кышкы олимпиадазын эрттирер. Грецияның найысылалынга эрткен делегейниң Олимпий комитединиң хуралынга 1984 чылдың кышкы олимпиадазын кана эрттиреринин дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, ыыдыг шиитпирни үндүргеш, делегейниң Олимпий оюнар комитединиң 75 кежигүннериниң 39 кижи Сараево хоорайга эрттирер дээш бадылаан, а 36 кижи—Олимпий оюнарын 1972 чылда эрттирген Японияда Саппоро хоорай дээш бадылаан. Олимпий оюнарын Швецияның Гетеборг хоорайга эрттирер дугайында чугаа база боон турган, ынчалза-даа ол хоорай бадылаашкынның баштайгы эзлчээнде кандидат эргелиден дүшкен. Ооң чылдагааны болза, ол хоорайның хаакка болган дагдан чүүгулаарынга маргылдааларны хоорайдан 1000 км ажыг ырак черге эрттирер деп медеглээн болур.

1984 чылдың чайгы Олимпий оюнарын Лос-Анжелес хоорайга эрттиреринин көргеш турган. Ынчалза-даа ол хоорайның эрге-чагыргалары делегейнин Олимпий комитединге чогуур магадылады бербээн, харын делегейниң Олимпий комитединиң дүрүмнерин хажыдып, бодунуң негелдезин аңаа албадаарын орадашкан. Ук хоорай сан-хөө талазы-биле улуг негелдени кылырын орадашкан. Ону барымдаалап көргеш, спорттуң делегейде туруп турар 21 федерациялардың 17 организацияларының төлөлекчилери америк хоорайның негелдезинге удурланган болгаш шыңгыы сагындырыгны берген.

Бир эвес делегейниң Олимпий комитединиң чаңчыл апарган айтырыынга Лос-Анжелес хоорай бодунуң харыызын өскертпес болза XXIII олимпий оюнарын аңаа эрттирер дугайында шиитпирни солааш, ону эрттирер күзелдит хоорайларга чаа конкурсту чараварын шиитпирлээн.

1984 чылдың олимпиадаларын эрттирер талазы-биле чугаа ийи хүн иштинде үргүлчүлээн. Делегейниң Олимпий комитединиң президентизи Лорд Килланин сессиягa келген журналистерниң мурнунга бодунуң шиитпирин чарлаан болгаш корреспондентилерниң айтырыгларынга харыылаан.

Делегейниң Олимпий комитединиң оралакчы президентизинге «Олимпиада-80»-ниң оргкомитединиң дарга-зының бирги оралакчызы В. Г. Смирновту соңгаан, чүге диве. 1980 чылдың олимпиадазынга белеткел улуг сонуургалды болдурун турар болгаш ооң план бөөгаар белеткели үүлдүгзүүшкүнүнү ап турар.

Делегейниң олимпий комитединиң протокол даргазынга Испанияның ССРЭ-де элчини А. Х. Самаранчыны соңгаан.

«1984 чылдың кышкы олимпиадазын эрттиреринин «чарыжынга» типлээнивиске бистер өөрүп турар бис. Бистиң социалистиг чуртувуска олимпий оюнары чедишкиниг эртсин дээш бүгү-ле үүлдерни кылыр бис» деп делегейниң Олимпий комитединиң кежигүну Борис Батрач (Югославия) СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

ХОСТУГ ШАГЫНДА

Өөренгенчилер чайгы дыштанылгазында школ азының четпээннер ада-иезиниң чаныга турарлар. Олар хүндүс бажыңдарынга олурбас, үргүлүү кудумчуга ойнаарлар.

Даштыгаа бир болук ойнап турган чаштар эрткен-дүшкен улуг кижилериң аажы-чаңын, чугаазын кичээнгейлиг хайгаараар, дыңнаарлар. Ынчап турган, чамдык ийи-чаңгыс төлеп чок кижилериң аажы-чаңын-даа өттүне бөөр, чугаа-домаан-даа катаптан бөөр таварыжгалар тургулаар. Бир эвес ада-иезер болгаш өске-даа хөй-нинти организацияларының ажылдакчылары чаш кижилерни ажыктыг үүлдер-биле сонуургадып, оларның ойнаарынга, сайыраарынга таарымчалыг байдалды тургузуп бөөр болза, эки кижизидилгени чедип ап болур.

Чөөн-Хемчиктиң Хайыракан сес чыл школазы СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хөрээженнер чөвүлелиби-биле демнежип турган, суурда чурттап турар бичии уругларны агитквартира, хар-пазы аайы-биле отрядтарга үзүп, чурттакчыларның болгаш хөй-нинти организацияларының нүүү-биле спорт шөлүгүнгеттерин дерээн.

Чоокта чаа аңаа суурнуң 13 агитквартиразының чаштарының спортчу маргылдааларын организастаанны солун болгаш өөредилгиг болган.

Маргылдаалар эгелээр мурнунда байырлал шинчилиг кеттилген отрядтар чыскаалгаш, спорт шөлүнге келгеннер. Олар аңаа ырының, шүлүктүң көрүлдезин организастааннар. Ол көрүлдеге «Хемчик», «Челээш», «Аңлга» отрядтар типлекчи болганнар.

32 аныяк мөгениң хүрежи база ол хүн болган. Ооң аңгыда 60, 100, 300 метр хемчээлдерге чарыш база болган. Бо маргылдааларга типлээннерге тускай шаңналдарны тывыскан.

Өөренгенчилерниң ортузунга организастаан бо маргылдаалар уругларга дыка ажыктыг үүлдү берген. Оларның күш-дамырын сайзырадыры-биле чергелештир хостуг үени ажыктыг, чөн эрттиреринге база чугула ядыг болган.

Мындыг хевирлиг маргылдааны Уруглар камгалалының делегей хүнү —июнь 1-де база эрттирери көрүнгеен.

Л. ДАМБАР.

Алдыр

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге биче чаар. Барымын чүн угланышкынныг хаттыг дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температураза 21—25, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хат пошкан. Агаар дүне 6—8 хүндүс 23—25 градус чылыыр.

Телевидение

МАЙ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Дуруулажыгаш». Уранчечен фильм.
12.15—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.15—16.00—Чапсар.
16.00—«Кызыгаар болгаш үе». Документалдыг фильм.
16.50—«Спорт клазы».
17.45—«Поэзия». Б. Корнилов —«Мээр Африкам».

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—«Карманьола — француз революциялың ырызы». Документалдыг фильм.
18.55—«Азия диптиң төвүиде». Дамчыдылга.
19.35—Киножурнал.
19.45— Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар.

МОСКАВАДАН

20.00—«Үшкү чыл—шалыпчы чыл». «Экономиканың Кузбасс фондузу». Дамчыдылгага СЭКП Кемерово обкомунуң бирги секретары Л. А. Горшков каржыр.
20.45—Москваның В. Маяковский аттыг улегерлиг театрының фильм-шизинин баштайгы көргүзүү. «Эрги модалыг комедия». Автору — А. Арбузов. Рольдарда: РСФСР-ниң улустуң артистери Б. Тенин, Л. Сухаревская. Тургузукчу режиссёру — СССР-ниң улустуң артизи А. Гончарев.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—Футбол талазы-биле СССР-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Киев). «Торпедо» стадиондан дамчыдылга. Чапсарда — «Спортлото» тиражы.
00.45—01.15—«Горизонт» деп ыр-хөгжүм ансамблиниң концерти. Төгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30—«Эртемниң амыдыралы».
19.00—«Харылаңар, горнистер!».
19.30—Медээлер.
19.45—«Хөглүг ноталар».

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Лукоморье чанында». Телефильм.
20.30—21.25—«Цадтан келген кавказ чурттуг кижи». Телефильм.

ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ ЧАЛАП ТУР

БАЛГАЗЫНДА № 2 кодээ профессионал-техникиг училище 1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

III КЛАССТЫҢ ТРАКТОРИСТ-МАШИНИЗИ — дугуйлуг болгаш ыгырбелиг тракторларга, оларның соөртүрү агрегаттарга, комбайннарга, транспорт тракторларынга ажылдаар кижилерни белетээр. 16 хардан өрү назылыг, 6—10 класстар дооскан кижилерни хүлээп алыр.

МАЛ ФЕРМАЛАРЫНЫҢ ЭЛЕКТРОМОНТЕР МЕРГЕЖИЛДИГ МЕХАНИЗАТОРУ—бо салбырны дооскан кижилер мал фермаларынга механизастаан ажылдарны күүседир, иштики электри болгаш чырыкны ажылдарын харылаар, кожуг дериг-херектелдериг дизель тракторларынга ажылдаар, машиналарның болгаш дериг-херектелдериниң техникиг ажаалдазын кылыр, шугумнар болгаш схемаларны помчуп билир, автомашинаны башкарар кижилер болур.

Өөренирниң хуусаазы 2 чыл. Ажыл-агыйларның чоруткаңы 16 хардан өрү назылыг, 8-тен өрү класс дооскан ооллар болгаш уруглары хүлээп алыр.

Училищеге өөренип киргеннерни хүнде үш катап чемгерер, иишти чуртталга чери, идик-хөп болгаш стипендия-биле хандырар.

Училищени шылгарал-биле дооскан кижилерни оларның күзелин өзүтаар Ачинскиниң индустриал-педагогика техникумунче күрүнеиин долу хандырылгазынга чорудар.

Училищеде техникиг чогаадылганың, уран үүлдүн бөлгүмнери, хол бөмбүүнүн, хостуг күрештиг, столо теннизиниң, шыдыраанның спорт секциялары ажылдап турар.

Директорнуң адынга чорудар билдириишкинге: биликиг дугайында хереченлерни, паспортуң азы төрүттүгеннинің дугайында хереченлерни, ог-бүле байдалының дугайында шынзылганы, өөредип чорударының дугайында совхоэтан шынзылганы, 286 хевирниң эмчи шынзылгазын, ада-иелериниң хүлээлгезин кожар.

Кичээлдерниң эгелээри сентябрь 1-де.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Таңды район, Балгазын суур, № 2 КПТУ.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

КИНО

МАЙ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Пекин— кижи төрелгеннинің дүвүрээзин» 15.45, 18.40, «Өөрүшкү бухтазы» 10.30, 13.00, 15.30, 18.20, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мультчыыды» 10.00, «Ылгалы чартык шак» 11.20, 15.30, «Дээвиирден шураашкын» 13.10, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ызыгуртан олуг мөчүлер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чаагай сеткил» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Аея» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Суд залындан

ХООЙЛУ ЁЗУГААР ХАРЫЫЛААР

Чоокта чаа Өвүр районнуң улус судунуң үнүүшкүнүүт ажык хуралы болган. Аңаа Солчур кедээ Совединиң деэнскээринде чурттап турар доктаамал ажыл чок хамаатты Сергей Серен-Доржуевич Монгуштуң хөрөөн көрүп чугаалашкан.

Суд сандайында олурган аныяк ар кижини көөрге, назыхар талазы-биле көңгүс аныяк. Ооң хары чаа-ла он тос ажып турар. Сергей Монгуш үнүн ужурунда суд сандайынга олурганыл?

Сергей Монгуш сес класс дооскаш, өөредилгезин ара каапкаш, улай өөренгенде-даа, ажылдаанда-даа чок ада-иезинин азыралынга чурттап, арагаже сундугуп чоруп турган. Совхозунуң ажыл-ишинге улугхуузун калар тудум, ажыл хүнүнде арага ижип алган элен-халан, магазин ажии «таныылдап», эрткен-дүшкен кижилерниң бажын доозуп, оларга шорлуп, хөй-ниитиниң черлеринге шөп-солаа үндүрүп чоруп турары чанчыл болган. Моон мурнунда ол биче хулиган херек дээш хоойлу ёзугаар чыл хуусаалыг хосталгазын казыдып шиитпирип чорааш келген. Бо удаада ол бодунга чогумчалыг кандыг-даа түнел үндүрбээн, маңгысталчак амыдыралын уламчылавышаан. Чогуур органнар ону ажылга доктаамал киирер талазы-биле хемчеглерни ап турган, ындыг болза-даа С. Монгуш бодун тогдунуп, ажылдан оспаксыран чоруп турган. Ооң мөзү чок чоруу, кижизиг эвес ажы-чаны база катап хулиган херек үүлгедиринге чедирген. Ол эзирик чораап, кудумчуга хамаатты А. Монгушка хол дээп, ону эттээн. Ооң түннелинде ук хамаатты аар кемдээшкинге таварышкан. Бо үүлгедиглери дээш С. Монгуш суд сандайынга олурганы ол.

Суд хамаатты С. Монгуштуң үүлгеткен херээн сайгарып көргеш, аңаа хоойлу ёзугаар чогуур кеземче яланы онаап, чеди чылда хосталгазын казып шииткен.

Д. АГБААН.

ХООЙЛУ ЁЗУГААР ХАРЫЫЛААР

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амыдырал киллизинин 2-37-13, пропаганда киллизинин 2-31-75, культура киллизинин 2-23-54, өөдө ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үлетүүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информация база совет тургузуут киллистеринин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче доозар.

Тираж 17531. Чагыг № 149.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өрелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00540